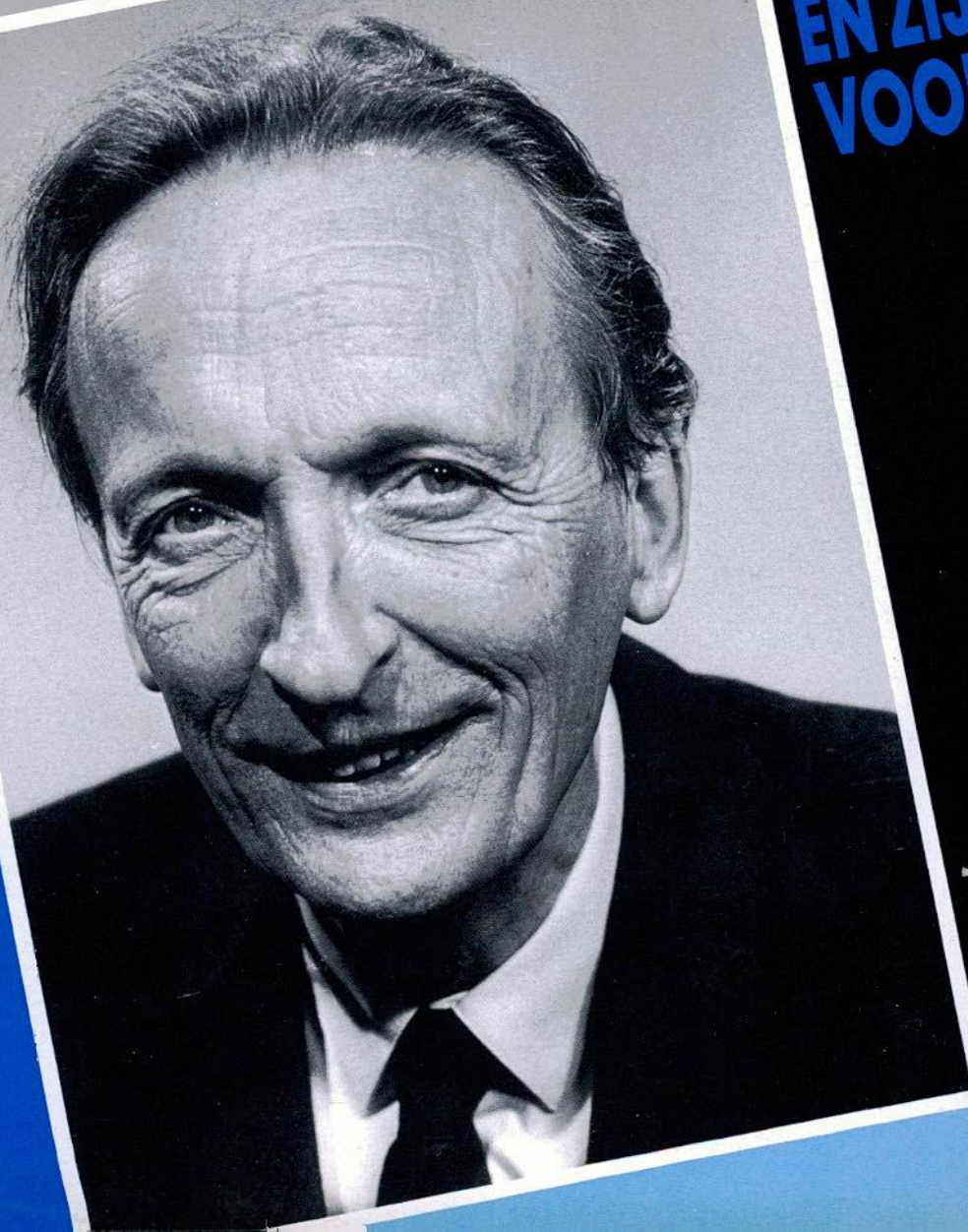

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND NR. 5 MEI 1989

**PIERRE JANSSEN
EN ZIJN PASSIE
VOOR KUNST**

HUMANIST

is een maandelijks uitgave van het
Humanistisch Verbond

Redaktie-adres: Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. Tel.: 030-318145
(sekretariaat: Martin de Zoete,
toestel 45).

Kantooradres: Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht

Redaktie: Hes van Huizen (hfdred.),
Ingeborg van Teeseling

Vormgeving: Hes van Huizen, Rik
Tazelaar (Studio ID)

Druk: Brouwer Offset bv, Utrecht

Medewerkers: Peter Bekkers, Bert
Boelaars, Ingrid Cramer, Rémi van
der Elzen, Charles Groenhuysen,
Piet Hertogh, André Hielkema,
Theodor Holman, Serge Ido, Emmy
Jacobs, Tom Janssen, Mieke Julien,
Karin Kosmeijer, Bart Koetsenruijter,
Albert Nieuwland, Ida Overvest,
Stephan Pas, Michel Pellanders,
Chris Pennarts, Dick van der Peijl,
Martin Šimek, Liesbeth Sluiter, Frits
Stoffels, Els van Thiel, Sylvia Weve,
Ina van Wijngaarden

Redaktiecommissie: Henk Smit
(voorzitter), Mettha de Nachtegaal,
Hans Martens, Bram Roozendaal,
Marc Hermesen

Abonnement/lidmaatschap: Een
jaarabonnement op de Humanist
kost slechts f 30,-. Bel: 030-318145
(toestel 28).

Leden van het Humanistisch Ver-
bond ontvangen het blad gratis. Als
u lid wordt, hoeft u dus geen abonne-
ment te nemen.

Lid worden van het HV is eenvoudig.
U kunt even bellen: tel. 030-318145.
Of u stuurt een kaartje met uw naam
en adres naar Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. (Wacht u s.v.p. met betalen
tot u een aksept-girokaart ontvangt.)
Voor jongeren tot 27 jaar bedraagt de
kontributie slechts f 30,- per jaar.
Bent u ouder dan 27, maar is uw inko-
men onder de f 18.000,- per jaar, dan
betaalt u f 45,-. Boven deze inko-
mensgrens is de minimum-kontribu-
tie f 65,- per jaar. Als richtlijn kunt u
verder uitgaan van een half procent
van uw bruto-jaarinkomen.

Als u wilt, kunt u in één keer betalen,
maar ook per half jaar of per kwar-
taal. Verder kunt u uw partner koste-
loos als medelid opgeven. Deze be-
taalt dan dus geen kontributie.

De advertentietarieven van febr. '88
zijn van kracht.

**DE VOLGENDE HUMANIST
VERSCHIJNT BEGIN JUNI**

**KOPIJ MOET UITERLIJK
12 MEI BINNEN ZIJN
BIJ DE REDAKTIE.**

IN DIT NUMMER

- 3** Het HV hecht zeer aan een goede regeling van euthanasie die de menselijke waardigheid dient
- 5** We vroegen het aan Anja Meulenbelt, aan Elisabeth Badinter en aan Jos Frenken, we vragen het ook aan u: vertel ons van de liefde
- 6** Pierre Janssen ontvangt eind mei de dr. J. P. van Praagprijs. In deze Humanist alvast een uitgebreid interview met de bekende kunstenaar
- 12** Het is beroerd gesteld met ons milieu. Toch leven we er nog steeds op los alsof het allemaal niet op kan. Met vele tips voor eigen gebruik
- 15** De kans dat er een bevolkingsonderzoek komt naar de verspreiding van aids is niet (meer) groot. Wat bezielde die kommissie om dat voor te stellen?
- 16** Een kijkje in het Praag anno 1989. Het was een progressief eiland, nu een conservatieve enclave. Maar Charta '77 leeft. Een reisverslag
- 19** De IHEU zwengelde in de Verenigde Naties de discussie over het recht op dienstweigering aan. Met succes
- 21** Alle radio- en televisieprogramma's van de Humanistische Omroep Stichting op een rijtje
- 22** De piek van de activiteiten in de HV-afdelingen is duidelijk voorbij. Maar het hoofdbestuur had het druk met de HV-financiën

(advertentie)

**STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME**

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C & E 69.97.13.889

G I R O 6 1 6 8

„Het geluk van mijn kinderen hangt niet af van het geld dat ze van mij erven. Dus heb ik in mijn testament het Steunfonds Praktisch Humanisme tot mijn erfgenaam benoemd.”

De Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme heeft tot doel het voortbestaan van het Humanistisch Verbond te garanderen. De gelden die het Steunfonds uit nalatenschappen, schenkingen en legaten verkrijgt, komen terecht in een basisfonds. Dit fonds blijft onaangetast. Het rendement van het basisfonds, in de vorm van rente en dividend, wordt jaarlijks aan het Humanistisch Verbond uitgekeerd om er de activiteiten van te financieren die liggen op het gebied van het praktisch humanisme. Voor meer informatie over het Steunfonds als erfgenaam: Marga van der Lans, medewerkster Steunfonds Praktisch Humanisme. Tel. 030-322786.

IN BELANG VAN PATIËNT EN ARTS GOEDE WETTELIJKE REGELING VAN EUTHANASIE NODIG

Iemand is ernstig ziek en wil dood. Hij heeft dat meermalen en uitdrukkelijk tegen zijn arts gezegd. Mag zijn arts hem helpen en euthanasie plegen? Of mag die dat niet?

„Nee”, vindt de regering, „in principe mag die arts dat niet.” „Ja-wel”, vindt D66, „als die arts met de vereiste zorgvuldigheid heeft gehandeld, mag dat in principe wel.” Het HV is het met de Demokraten eens. In het Humanistisch Manifest staat dat kiezen tussen eigen leven of dood een grondrecht is van mensen. Wettelijke regelingen voor vrijwillige euthanasie en voor hulp bij nadrukkelijk gewenste zelfdoding moeten het mogelijk maken het menselijk zelfbeschikkingsrecht uit te oefenen.

Dezer dagen wordt in de Tweede Kamer heftig gedebatteerd over een wettelijke regeling van euthanasie. Er zijn twee opties. Optie één, het kabinetsvoorstel, houdt in: euthanasie is strafbaar en blijft dat. De arts die euthanasie pleegt

kan zich beroepen op overmacht. Maar er is geen enkele garantie dat van strafvervolgning wordt afgezien. Zelfs niet, als de arts aan alle vereisten van medische zorgvuldigheid heeft voldaan.

Volgens de tweede optie, die van D66, blijft euthanasie eveneens in het Wetboek van Strafrecht staan. Maar als euthanasie wordt gepleegd door een geneeskundige, in het kader van een zorgvuldige hulpverlening aan iemand die in een uitzichtloze noodsituatie verkeert, is hij of zij niet strafbaar.

Over de zorgvuldigheidseisen (waaronder een weloverwogen, vrijwillig gedaan verzoek tot euthanasie, duurzaam verlangen naar de dood en kollegiaal overleg tussen artsen) bestaat geen verschil van mening. Ten aanzien van de strafbaarheid is er een wezenlijk verschil. Het D66-voorstel respecteert het verlangen naar een vrijwillig gekozen dood. Het regeringsvoorstel doet dat niet.

Ook nu al melden weinig artsen bij de Officier van Justitie dat zij euthanasie hebben „gepleegd”. Dat is begrijpelijk. Artsen die dat bekendmaken, verkeren

maandenlang in onzekerheid of ze zullen worden vervolgd of niet. Gevolg is dat euthanastisch handelen nu niet wordt getoetst. Bescherming tegen ongevraagde euthanasie is daardoor nauwelijks mogelijk. Nu niet, maar als het regeringsvoorstel wet zou worden straks ook niet. En dat is tegen het belang van zowel de arts als de patiënt.

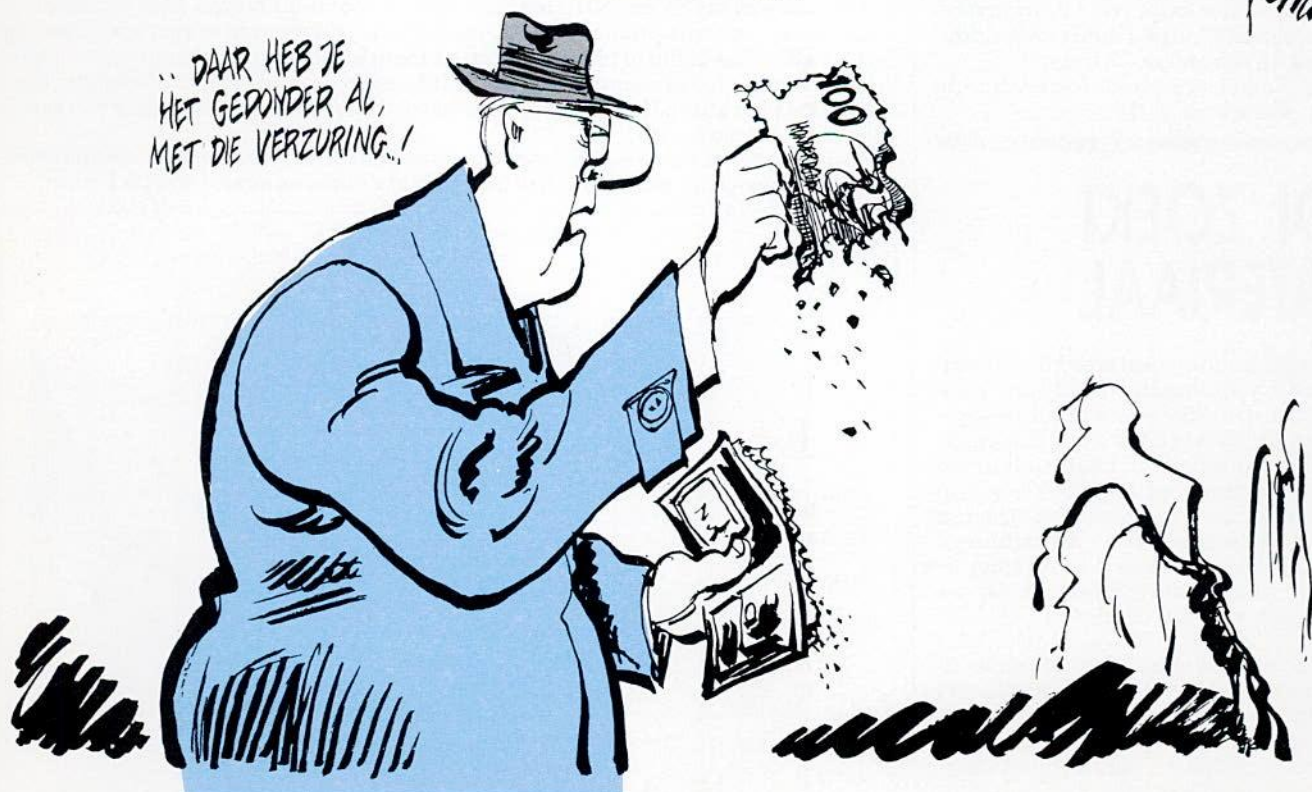
Het Humanistisch Verbond is zich bewust van het uitzonderlijke karakter van euthanasie. Euthanasie is er immers niet op gericht de patiënt beter te maken, maar om deze uit zijn lijden te verlossen. In het normale medische handelen zijn fouten menselijk; een fout bij euthanastisch handelen is definitief en onherstelbaar. Dat maakt euthanastisch handelen van een volstrekt andere orde dan elke andere vorm van medisch handelen. Juist daarom hecht het Humanistisch Verbond sterk aan een goede, wettelijke regeling van euthanasie die de menselijke waardigheid dient, rekening houdt met het zelfbeschikkingsrecht en dit met waarborgen omkleedt.

Ingrid Cramer

- MILIEU BOYEN INKOMEN -

TBM

„DAAR HEB JE
HET GEDONDER AL,
MET DIE VERZURING..!”

KONTAKTGROEP VOOR KINDEREN VAN DE OORLOG

Uit studies van de laatste jaren is gebleken dat tienduizendste Nederlanders nog steeds lijden aan de gevolgen van de tweede wereldoorlog. Het zijn de volwassenen van nu, en zij hebben relatieproblemen, weinig gevoel van eigenwaarde, faalangst, gevoelens van schaamte en schuld en identiteitsstoornissen. Het zijn de kinderen van toen, die óf als puber, óf als klein kind, maar soms ook pas geboren ná de oorlog in hun gezin ondervonden wat angst is. Die geen veiligheid kregen omdat het niet bestond. Geen basis van rust en vertrouwen voelden omdat hun ouders, en dus zij zelf, slachtoffer waren van bezetters of wraaknemers.

Hun ouders zaten in het verzet, waren joods, waren gedurende de japanse bezetting of de Bersiap in Indië, waren (soms één van beiden) lid van de NSB, waren één van beiden Duits, of zijn/waren burger-oorlogsslachtoffers.

Doel van de contactgroep kinderen van de oorlog is om mensen een platform te bieden voor ontmoeting, uitwisseling en herkenning. Kijken naar de overeenkomsten, akseptereren van de verschillen en elkaar ondersteunen in moeilijke situaties.

Van 10-12 november is er een weekend voor mannen en vrouwen die als kind te maken hebben gehad met de 2e wereldoorlog in Europa en Azië. Ook voor hen die in hun gezin gekonfronteerd zijn met de gevolgen van deze oorlog. Gevolgen en invloeden die vaak merkbaar zijn in het leven nu. (Ontmoeting met lotgenoten kan helpen!) Het weekend wordt geleid door cursusleidsters die tevens lotgenoot zijn. Het loopt van vrijdagavond 10 november 20 uur en duurt tot zondagmiddag 12 november 17 uur.

Plaats: Volkshogeschool Drakenburgh, Baarn. Kosten ca. f 150,-.

HOI ZOEKT MATERIAAL

Alweer 25 jaar geleden werd het Humanistisch Opleidingsinstituut (het HOI) opgericht. Dit jaar is het HOI overgegaan in de Universiteit voor Humanistiek. Genoeg reden voor het bestuur om opdracht te geven om een boek te schrijven over de roemrijke geschiedenis van het HOI. Helaas bevatten de archieven weinig beeldend materiaal. Vraag is daarom wie er foto's heeft uit de geschiedenis van het HOI.

Heeft u interessante foto's of ander illustratiemateriaal en wilt u dit tijdelijk afstaan? Neem dan contact op met het Historisch Onderzoeksburo Histodata, Paradijsvogelstraat 11e, 9713 BV Groningen. Tel.: 050-144403.

Voor dezelfde doelgroep als het weekend is er een praatgroep die 12 keer bijeenkomt: zaterdagmiddags om de twee weken. Bij veel belangstelling zal er een tweede groep (door de week) bijkomen. Kennismaking voor deze groepen in Utrecht op vrijdagmiddag 9 juni. De groepen komen in Utrecht en Arnhem, de start: september. Kosten: eigen reiskosten en een kleine bijdrage voor gemaakte onkosten.

Voor beide activiteiten is het belangrijk een evenwichtige verdeling van de achtergronden te hebben, dus graag opgaaf daarvan. Verdere inlichtingen en opgaaf bij: Contactgroep KINDEREN van de OORLOG, Edith H. Nagel-Ossendrijver, Schelmseweg 21, 6861 WP Oosterbeek, tel.: 085-334849, (tussen 17.30 - 18.30 uur).

Beide activiteiten vallen overigens buiten verantwoordelijkheid van het HV.

Dankbetuiging

Bij het plotseling overlijden van Henny Baas mochten wij veel belangstelling en medeleven ontvangen. Zowel schriftelijk als mondeling hebben velen laten weten met ons mee te leven in dit verlies.

Helaas is het ons niet mogelijk een ieder persoonlijk te bedanken voor deze warmte en willen wij dit graag alsnog op deze wijze doen.

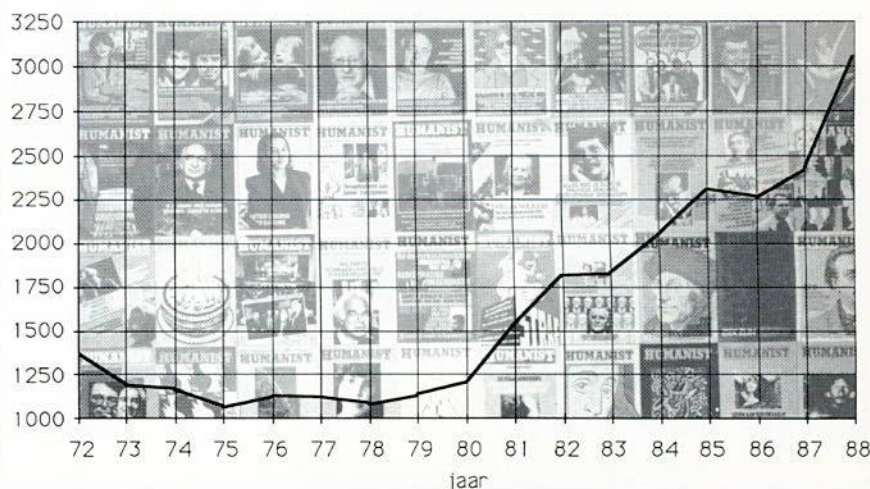
Mede namens de kinderen,
Henny's ouders en broer
Ingrid Baas-Odé

DIK BOVEN DE 15000

Het was toch een klein mijlpaaltje begin dit jaar toen het aantal abonnees op de Humanist voor het eerst boven de 15.000 kwam. Meer dan drieduizend mensen hebben een abonnement op het maandelijks magazine van het Humanistisch Verbond zonder dat zij lid zijn. Daarnaast hebben 11.660 mensen via hun HV-lidmaatschap een abonnement. In het eerste kwartaal van 1989 noteerden wij 383 lid-abonnees en 180 losse abonnees. De laatste twee jaar is deze stijging ongetwijfeld mede te danken aan de proefabonnee-acties die zijn gevoerd. Zo konden in 1987 in totaal 1984 proefabonnees (voor een tiende de rest van het jaar) worden genoteerd. Daarvan werden 165 uiteindelijk lid of medelid en 337 namen een vast abonnement op de Humanist. In 1988 tekenden 1372 proefabonnees in, 158 werden lid van het HV en 233 lieten zich als jaarabonnee noteren. Ook dat is een mooie score: van alle proefabonnees van 1987 en 1988 werden er zo respectievelijk 25,4% en 30% (mede)lid of abonnee. Van de mensen die niet doorgingen voor een lidmaatschap of abonnement, werd zo'n 10% wel betalend sympathisant van het Steunfonds Praktisch Humanisme. Zo blijkt de Humanist als hefboom te werken voor de groei van het HV.

Dit jaar wordt een verdere groei van abonnees en HV-leden verwacht. De nieuwe proefabonnee-actie start 1 juni met het speciale zomernummer over De Liefde.

Abonnementen Humanist vanaf 1972 (per 31 dec.)

HV pleit voor erkenning rechten van homoseksuele ouders

Het uitsluiten van homoseksuele vrouwen en mannen van het ouderschap is in strijd met het principe van gelijke behandeling. Want niet het geslacht of de seksuele voorkeur moet bepalend zijn, maar de kwaliteit van het ouderschap. Dit staat in een verklaring die een twintigtal organisaties hebben ondertekend. Het HV is één van die organisaties, samen met onder andere de Raad voor het Jeugdbeleid, het COC en het Nederlands Juristencomité.

De verklaring stelt verder dat diskriminatie van homoseksuele ouders niet alleen de belangen van de ouders schaadt, maar ook die van de kinderen. Het is daarom noodzakelijk dat het homoseksueel ouderschap met dezelfde rechtsbescherming wordt omgeven als het heteroseksueel ouderschap. De ondertekenaars vragen de regering spoedig met concrete voorstellen te komen om die gelijke behandeling te waarborgen (bijvoorbeeld op het gebied van sociaal ouderschap, donor-rechten en adoptie). „De aanname dat biologisch ouderschap beter is dan sociaal ouderschap berust niet op feiten maar op vooringenomen waarneming. Wij dringen daarom aan op meer representatief onderzoek naar de verschillende vormen van homoseksueel ouderschap, zowel wat de juridische als de sociale aspecten betreft,” zo besluit de verklaring.

Speciaal gezin gezocht

De televisiedienst van de Humanistische Omroep Stichting zoekt voor een documentaire een gezin. Niet zo maar een gezin maar een die bestaat uit een oma of/een opa, met enkele zonen en dochters (eventueel mogen dat ook neven en nichten zijn) die ieder op verschillende wijze zelf weer kinderen hebben. Dus via adoptie of kunstmatige inseminatie, getrouwd of gescheiden, als homo of lesbienne. Het is de bedoeling dat behalve de maatschappelijke en sociale knelpunten via de drie generaties ook de geschiedenis en ontwikkeling van nieuwe vormen van ouderschap zichtbaar worden.

U kunt reacties sturen naar: Humanistische Omroep Stichting, Postbus 135, 1200 AC Hilversum. Tel.: 035-284685.

Pardon

In de vorige Humanist stond een artikel over de HV-vrouwendag. Bij de foto werd vermeld dat ook Heleen Kromhout in het forum zat. Dat was niet zo. Het was Truus van Biljouw en zij verving Thea Engel als voorzitter van het forum. Excuses van de redactie.

VERTEL ONS VAN DE LIEFDE

Hoe ziet uw prins of prinses op het witte paard eruit, hoe is uw ideale partner, en wat verwacht u van hem of haar? Hoe belangrijk is hartstocht? Allemaal vragen. Vragen die wij ook aan u stellen. En die u in de Humanist kunt beantwoorden.

Want voor het speciale zomernummer van de Humanist over De Liefde vragen wij de lezers weer om mee te doen. Uw kans om anderen eens te laten weten hoe u over liefde, partners en de andere sexe denkt.

De redactie is zelf ook op zoek gegaan. Bij Anja Meulenbelt, die eigenlijk altijd over en voor de liefde heeft geschreven („Vrouwen definiëren zichzelf meer als iemand in relatie tot iemand anders. Mannen vinden het makkelijker om „ik“ te zeggen en hebben meer problemen met bindingen“.) We vroegen het ook aan Elisabeth Badinter die in haar boek „De een is de ander“ schrijft dat mannen en vrouwen in de toekomst steeds meer naar elkaar zullen toegroeien. En als derde interviewden we de seksuoloog Jos Frenken („We komen van een situatie van harmonieuze ongelijkheid in een stadium van onharmonieuze gelijkheid“.)

Verder in dit speciale Liefdesnummer natuurlijk weer columns, citaten, gedichten, cartoons en foto's. Een nummer dus om zonder schroom mee op vakantie te nemen. En een blad waar uw mening in goed gezelschap verkeert.

Schrijf ons over de liefde in maximaal 500 woorden en voor 15 mei. Stuur het naar: Redactie Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

PIERRE JANSSEN:

KUNST IS EEN AANMOEDIGING OM HET LEVEN VOL TE HOUDEN

Foto: Kippa

Een jaar of tien was ik ongeveer, en in de weekenden gingen wij en familie iets 'leuks' doen. Omdat in die tijd ouders nog bepaalden wat je daaronder moest verstaan, gingen wij regelmatig naar een tentoonstelling. Een beeldhouwer als vader, dan krijg je dat. Het was begin jaren '70 en men had net ontdekt dat de kleine schatjes de neiging hebben tot hard praten, overal aanzitten en rondrennen. Omdat in hun bewegingsvrijheid geremde kinderen lastig zijn, kwamen wij dus vaak uit bij het Arnhems Museum. Daar was een enorm poppenhuis met een trappetje, zodat je ook in de zolder de bedjes kon verzetten. Ze hadden oranje ranja en vulkoeken en er waren veel andere kinderen waar je dan, op je buik in de gang, tekeningen mee kon maken of matjes knippen. (Of die je kon slaan, natuurlijk). Aan het plafond hingen boeken van Dick Bruna, die je dan aan je zusje moest voorlezen. Wat je wel vervelend afhield van het natrekken van Nijntje. Ot en Sien heb ik er ook gezien, en tekeningen van Beatrix Potter en Rie Cramer. En als ik me goed concentreer zie ik plaatjes van schilderijen die absoluut niet voor kinderen gemaakt waren, maar die ik soms prachtig vond. Ik ben er verwend. Want steeds als ik nu in een museum een beeld zie, wil ik er even over aaien. Ik weet precies hoe dat voelt, dat koele gladde gevoel in je hand waar je een prettig soort kramp van krijgt. Ik zie hem nog voor me, die zenuwachtige, wat vreemde man die van dit alles de baas was. Terwijl honderden vieze vingertjes zijn museum bekladden, ongelukjes nét voor de WC drama's teweeg brachten en de volumeknop op „achtbaan Efteling" stond, grijnsde hij.

DE DR. J. P. VAN PRAAGPRIJSWINNAAR 1989 EN ZIJN PASSIE VOOR KUNST

PIERRE JANSSEN

Het is niet makkelijk om een interview te krijgen met Pierre Janssen. Hij heeft er zijn buik van vol en wel wat anders aan zijn hoofd. Maar toen bekend werd dat het Humanistisch Verbond hem de Van Praagprijs voor 1989 had toegekend, ging hij mopperend overstag. Wel waren er voorwaarden. Hij wilde geen beschrijvingen lezen, noch van hemzelf, noch van zijn huis, de plek waar het gesprek plaatsvond. En of ik niet persoonlijk wilde worden, want dan hield hij er direkt mee op. Alsof je een schilder de helft van zijn kleuren ontnemt. Ongemakkelijk, maar ook een leuke test.

DOOR INGEBORG VAN TEESELING

Twee-en-zestig is Pierre Janssen nu en hij heeft een leven achter en voor zich dat is doordrongen met kunst. Begonnen als journalist, die, uit persoonlijke nieuwsgierigheid aandacht besteedde aan beeldende kunst, werd hij directeur van het Schiedams Museum, waarna hij de overstap maakte naar het Arnhems Gemeentemuseum. Ondertussen presenteerde hij 16 jaar lang het programma „Kunstgrepen“ bij de AVRO. In het t.v.-seizoen had hij elke maand een uitzending. Daarin „behandelde“ hij een veelheid van schilderijen of voorwerpen als een samenhangend landschap. Een schilderij werd een verhaal, een geschiedenis, een emotie. Kleuren-televisie bestond zeker in de eerste jaren nog niet, maar Pierre Janssen maakte van rood het helderste rood dat je ooit gezien had. De trillende handen en het gedreven, koesterende stemgeluid werden een fenomeen. En alhoewel hij nu zegt dat hij de opnames een vreselijke bezoeking vond, merkte de kijker daar niets van. Wat over kwam was een grote passie voor kunst, kunstenaars en geschiedenis. En Nederland keek, met miljoenen tegelijk. Voor generaties kwam er achter het woordje „kunst“ onmiddellijk „Pierre

Janssen“. Als ooit iemand de slogan „kunst aan het volk“ in praktijk bracht, was hij het wel.

Want kunst, is de vaste overtuiging van Janssen, is meer dan wat dat woord meestal als associaties met zich meebrengt. In één van de beleidsnota's van het Arnhems Museum omschrijft hij het zo: „Het is niet het speciale fenomeen 'kunst' dat het museum naar voren wil brengen, maar het algemene fenomeen 'mens'.“

„De laatste tien jaar staan de mensen weer in rijen voor de musea. Ik hoorde laatst van iemand dat hij twee-en-half uur gewacht had om de Gauguin-tentoonstelling in Parijs te kunnen zien. Ik weet niet precies waar die belangstelling vandaan komt, alhoewel ik er wel

Wat ik als bezoeker vervelend vind, is dat het zo druk is dat ik niets meer kan zien. Maar misschien is dat met zovelen samen zijn wel de innerlijke dynamo om de sensatie aan te scherpen. Het idee dat het de moeite waard is wat je ziet omdat je met zovelen bent gekomen. Maar het is geen kwestie van 'er geweest moeten zijn'. Mensen blijven lang, doen hun best het te begrijpen, kijken met grote hardnekkigheid door. De verwachtingen zijn hoog gespannen. Ze nemen het bloedserieus, omdat kunst blijkbaar iets is wat ze bloedserieus nemen. Het idee van de grote kunstenaar als een bijzonder fenomeen is iets dat mensen zeer raakt.

Dat geldt trouwens alleen voor het ver-

Bij beeldende kunst moet je afstand houden. Anders kun je het niet zien. Aandachtige reserve inbouwen. Kijken, weer kijken, nog een keer kijken

zo mijn ideeën over heb. De media en vooral ook de televisie besteden veel, véél meer aandacht aan kunst. Vroeger, toen ik nog journalist was, moest ik vechten om een klein stukje in de krant te krijgen. En dan werd het er vaak nog op het laatste moment uitgegooid. Tegenwoordig is een pagina al niks meer. *The picture is in the picture gekomen.* Het behoort tot de normale vorm van toerisme om naar grote tentoonstellingen te gaan. Dat is duidelijk door de media gestimuleerd. Waarom zij ermee begonnen zijn weet ik niet. Maar het museumbezoek is enorm toegenomen, dat is een feit. En dat geldt vooral voor de grote tentoonstellingen. Er is een trend in mijn vak om dat als een slechte ontwikkeling te zien. De grote tentoonstellingen zien ze als oppervlakkige shows, sensatie. Ik denk dat je daar al die mensen in de rij onrecht mee aan doet. Want de vreugde is voelbaar als je door zo'n tentoonstelling loopt. Het snobistisch wegwuiven daarvan zie ik niet zo zitten.

schijnsel 'grote kunstenaar'. Want ik denk dat de gewone gemiddelde beeldende kunstenaar nog steeds sociaal laag gewaardeerd wordt. Dat blijft een margefiguur, redelijk nutteloos bezig, iemand die niet echt wil deugen. Kleurrijk hooguit, maar niet hoog in aanzien. En zeker niet serieus genomen. Maar de 'grote kunstenaar', beladen met de mythe van het grote kunstenaarschap, wordt bijna aanbeden als voorbeeld van wat mensen kunnen bereiken. Financieel vaak, maar ook in ideeën. Brinkman heeft het over 'topkunst'. En dat is precies de ontwikkeling die je in de musea en de kunsthandel ziet. Grote namen, grote bedragen. Een fascinerend verschijnsel dat ik bezie zonder oordelen."

Elke dag expositie

„In mijn eigen Arnhems Museum heb ik dat altijd anders gedaan, ja. Veel aandacht voor lokale kunstenaars, veel verscheidenheid. Ik heb wel eens elke week een andere tentoonstelling ge-

DE DR. J. P. VAN PRAAGPRIJSWINNAAR 1989

PIERRE JANSSEN

had, het 52-weken plan. En ik droomde ervan dat op te voeren naar elke dag een nieuwe expositie. Een concept dat je niet veel meer ziet. Ook de plaatselijke musea gaan mee in de trend van grote exposities van grote namen. Misschien is mijn idee van museum maken wel heel ouderwets. Maar ik vond het leuk, dat hameren op de nabijheid van kunst. 'Niet alleen wordt er overal ter wereld kunst gemaakt, maar ook bij u om de hoek'. Dat was mijn taakopvatting voor dat museum. Het laten zien van het kunstzinnig klimaat van de regio. En hoe informeler dat kon, hoe liever het me was.

Ik ben nu 62 en dat zijn de ideeën waarmee ik doodga. Maar nogmaals, misschien is het ontzettend gedateerd. Misschien was het dat toen zelfs al. Maar ik geloofde en geloof daar in. Je moet niet voortdurend alles gaan wegen op of je 'in' bent of niet. Je eigen geschiedenis beleef je net zo onzeker als de grote geschiedenis. Wie had ooit kunnen denken dat Iran terug zou gaan naar de Middeleeuwen? Dat is toch gebeurd. Zo is dat ook met mijn eigen geschiedenis. Ik kan nu wel gaan theoretiseren over het hoe en waarom van toen en nu, maar dat heeft geen zin. Ik wil mezelf niet vastzetten in *pasklare handgrepen*. En wat je nu doet is morgen weer gisteren. Ik weet niet waarom de visie op kunst door de tijd heen veranderd is. Noch weet ik waarom ik gedaan heb wat ik deed en waarom dat soms beter viel dan anders. Ik sta erbij en kijk eraan."

Heimwee?

"Jazeker. Het voorrecht dat je aan kunst mag komen, aanraken, neerzetten. Dat je na sluitingstijd de zalen in mag. Kolektioneren, archiveren, daarnaar heb ik heimwee. Zeker. Maar niets is eeuwig. Behalve het museum."

Snerende kritiek

"Musea doen tegenwoordig veel aan p.r. en voorlichting. Daar heb ik wél de trend voor gezet. Ik was de eerste die een echt reclamebureau inschakelde. Maar de edukatie van het publiek is uit.

Het idee van een echte opbouwende publieksbegeleiding dat ik had, vindt men ouderwets. Dan hou je de mensen te veel bij de hand. De unieke werking van een kunstwerk ten opzichte van de kijker moet je niet verstoren door er doorheen te gaan seinen. Daar komt de vaak van snerende kritiek op neer. Het kunstwerk is zichzelf en moet in stilte worden genoten. Weg met het edukatieve element. Ik stel dat kalm vast."

Zeij hij bitter.

"Nee. Ouder worden is proberen er steeds opnieuw wat van te maken, net als de oude Cézanne. Ik wil niet hameren op mijn gelijk. Het maakt me niks uit. Toen ik begon met het edukatieve werk stond ik ook alleen en ik heb geen school gemaakt. Nee, niet bitter. Het

"Dat durf ik niet te zeggen. Nogmaals, ik wil geen oude man zijn die zijn gelijk zit in te vissen. Ik weet alleen dat ik het zo weer zou doen. Maar ik ben 13 jaar directeur van dat museum geweest. Heb al die tijd geprobeerd nieuwe, leuke ideeën te bedenken. Ook en vooral op dat edukatieve vlak. Als er dan geen voorbeelden zijn, wordt het een slijtageslag. Dan komt er een moment waarop je het niet meer weet en dan moet je weggaan. Dat heb ik dus gedaan."

Afstand houden

"Vroeger moest ik over toneel schrijven voor de krant. Akelig vond ik het. Mijn wereld niet. Vergeleken bij de dwingende kracht van beeldende kunst vond ik toneel een hoop gedoe. Een avond

Ik weet waar ik troost kan zoeken als het bestaan me zwaar valt. Velasquez, Cézanne, Mahler, De Kooning. Daar kijk of luister ik naar en daar knap ik van op. Dan denk ik: niet zeuren Janssen, dit is er ook nog

leven is een ingewikkeld en vaak pasklaar proces, dat je maar hebt te ondergaan."

"In Arnhem heb ik geprobeerd het museum aantrekkelijk te maken voor kinderen. Dat vond ik leuk en voor een plaatselijk museum nodig. Ook dat heeft zich niet voortgezet, alhoewel er wel een speciaal kindermuseum is in het Tropenmuseum in Amsterdam. Maar overall elders is dat concept al lang weer verlaten. Zelfs in mijn eigen Arnhems Museum. Toen ik het deed was het ook al omstreden. Zowel mijn staf als de collega's stonden niet echt te juichen. De ouders uit de buurt wel, ja (glimmende ogen). Die zondagen dat het museum afgestampt was met ouders en kinderen. Daar geniet ik nog steeds van, die herinnering is heel prettig voor me."

Misschien zijn dat wel die mensen in de lange rijen geworden. U heeft ons opgevoed tot 'kunstgebruik'.

lang iets zeggen dat bij beeldende kunst in één keer aan de muur hangt. Ik zat 6 avonden per week in de schouwburg en natuurlijk heb ik mijn momenten gehad, genoten van groot spel. Maar het kunstwerk dat in één keer zoveel bevat, is voor mij altijd spannender geweest. En film, daar kon ik niet genoeg afstand van nemen. Dat werkte op mijn emoties, dat was me teveel. Bij beeldende kunst moet je afstand houden. Anders kun je het niet zien. Aandachtige reserve inbouwen. Kijken, weer kijken, nog een keer kijken. Voorzichtig benaderen. Het kwaliteitsonderzoek van beeldende kunst is heel moeilijk. Na de eerste keer zien ga je twijfelen. Hoe goed is het eigenlijk? Beeldende kunst is rekenschap geven. Wie ben ik nu, wat zie ik nu, wat kan ik daar nu van begrijpen en wat denk ik er morgen over? Dat voortdurend opnieuw bezinnen op wat je ziet, dat vind ik spannend. Toneel en film overkomt je en dan

DE DR. J. P. VAN PRAAGPRIJSWINNAAR 1989

PIERRE JANSSEN

zit ik in een rol die me niet past. Andere manier van kijken, gewaar worden, ervaren."

"Kunst is moeilijk. De kunstenaar is weg en heeft zijn werk achtergelaten. Zonder uitleg of advies waar je moet beginnen het te begrijpen. Ik twijfel voortdurend. Bewonderde al vroeg Mondriaan, om een voorbeeld te noemen. Maar heb wel af en toe gedacht dat ik het bij het verkeerde eind had, dat het helemaal niet zo goed was. Maar dat nam mijn respect niet weg. Twijfel en bewondering zijn heel goed te combineren, als je maar blijft leven in je eigen trend. Proberen te luisteren naar jezelf, je eigen gevoel en kwaliteitsnormen aanhouden."

Als ik naar kunst kijk ben ik altijd bang dat ik het niet begrijp. Ik kan slecht beoordelen of iets mooi is of niet, of het kwaliteit heeft. Sommige mensen lopen fluitend door een tentoonstelling omdat zij het onmiddellijk zien.

"Die mensen bestaan, ja. Ik heb het ook niet, hoor. Ik moet ervoor vechten. De enige manier om het te leren is veel zien en daar goed over nadenken. Dan gaat het zich op den duur uitsorteren. Training dus, veel training. Net als met alles eigenlijk. Ik kan nu van grote afstand schilderijen herkennen. 'Dat ruikt naar Nederlands, dat smaakt naar veertiende eeuw'. Dat heb ik bereikt na al die jaren.

Soms weet je wel meteen of iets goed is. Ik ben één van de eersten in Nederland geweest die een bewonderend stuk heeft geschreven over Francis Bacon. Ik zag een schilderij hangen en wist het onmiddellijk: dit is heel bijzonder. Dat overkomt je, dat valt over je heen. Die nachtmerrie, die somberte. Onherroepelijk. Je leert ook het betere van het minder goede te onderscheiden. Een goede oefening is tentoonstellingen aflopen en kijken. Dat heb ik jaren en jaren gedaan. Van de kleinste galerie tot het Stedelijk. Proberen er greep op te krijgen. Soms begrijp ik iets niet. En nu ik ouder word, laat ik dat sneller liggen dan vroeger. Dat komt misschien ook

omdat ik genoeg dingen gezien en gehoord heb. Ik weet waar ik troost kan zoeken als het bestaan me zwaar valt. Velasquez, Cézanne, Mahler, De Kooning. Daar kijk of luister ik naar en daar knap ik van op. Dan denk ik: *Niet zeuren, Janssen, dit is er ook nog*. Het zijn waardemeters."

Magisch beeld

"Met het commerciële van de kunst heb ik het altijd moeilijk gehad. Ik heb nu eenmaal een magisch beeld van de kunstenaar in mijn hoofd. Een mens die als een god zijn eigen beschikkingen treft. Dat dat dan op den duur gepaard blijkt te kunnen gaan met *machtswelust en geldgier*, dat schokt mij. Ik heb nog steeds het idee dat een echte kun-

nomeen."

"Dat zijn woorden, maar zo is het natuurlijk wel. Ik geloof dat kunst gaat over menselijke verhoudingen. Geschiedenis bestaat uit gebeurtenissen, maar ook uit artefacten. Het object als stille getuige van de tijd, als spoor. Dingen vertellen een mensenleven. In het Rijksmuseum voor Oudheden in Frankrijk liggen stenen met een verfstreep erop, uit de IJstijd. Daar lust ik wel pap van. Waarom, hoe, wie, wanneer? Archeologie boeit mij mateloos. Verleden dus, want gisteren is ook archeologie. En het kunstwerk is daar een sprekend voorbeeld van. De kijker zit in de verkeerde tijd, want de kunstenaar is al klaar. Dan wil ik weten wat iemand gedacht, gewild, gevoeld heeft. In dat

Kunst heeft te maken met verdraagzaamheid, fantasie, invoelingsvermogen, empathie, emoties, verstand, vindingrijkheid, verwachtingen. Alles zit er in, het hele leven

stenaar alleen maar bezig moet zijn met zijn eigen gedachten-, ideeën-, beeldenwereld. En niet met zijn publiek, laat staan met de kommercialiteit. Ik veroordeel niemand die dat wel doet, het is een spel dat je ook kunt spelen. Maar ik ben een ouwe romanticus, zoals Ischa Meyer ooit vaststelde. Ik geloof nog in kunst en in kunstenaars. Ik hou me, mede hierom, ook niet meer bezig met de aktualiteit. Ik bemoei me met kunst die me fascineert, dat is genoeg. Ik lees wel over het nu, volg wat er gebeurt. Maar ik ga nog maar weinig naar tentoonstellingen. Ook omdat ik lastig gevallen word, aangesproken, nagewezen. Er wordt op me gelet hier in Nederland; heel vervelend. Ik word dan toch afgeleid door dat gefluister. 'Is dat niet...? Nee, lastig.'

Het Humanistisch Verbond kent in mei aan Janssen de Van Praag-prijs toe. Volgens het juryrapport beschouwt hij „beeldende kunst als intermenselijk fe-

kunstwerk zit een mens, die ik eruit wil halen. Kunst heeft te maken met verdraagzaamheid, fantasie, invoelingsvermogen, empathie, emoties, verstand, vindingrijkheid, verwachtingen. Alles zit er in, het hele leven. Dat probeer ik bij een lezing of voor de tv ook over te brengen en dat werk. Je kunt een Vermeer, hoe gesloten die ook is, voor mensen open maken en laten zien wat er in zit."

Nietzsche zegt dat kunst een bezwering van de werkelijkheid is.

"Ja, precies. De werkelijkheid is heel complex en kunst helpt die te ontrafelen, te bemeesteren. Kunst is geen franje, maar een manier van bestaan. Kunst is niet belangeloos genieten, maar een aanmoediging om het leven vol te houden. Iedere dag is een dag die beslist moet worden. Kunstenaars beslissen konstant en maken zo de weg vrij voor de anderen, voor ons. Ik heb aan kunst veel te danken."

DE DR. J. P. VAN PRAAGPRIJSWINNAAR 1989

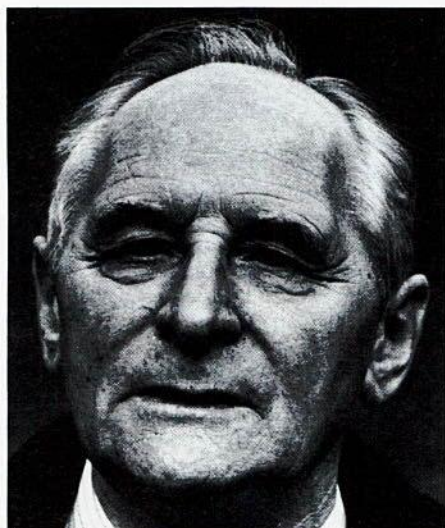
DR. J.P. VAN PRAAGPRIJS VOOR TIENDE KEER UITGEREIKT

Pierre Janssen is de tiende winnaar van de Dr. J.P. van Praagprijs. Deze werd ingesteld bij het afscheid van Jaap van Praag als algemeen voorzitter van het Humanistisch Verbond in 1969. De prijs wordt elke twee jaar uitgereikt aan een persoon of organisatie die verdienstelijk is geweest op het terrein van de verwerkelijking van de humanistische levensovertuiging of van de humanisering van de samenleving.

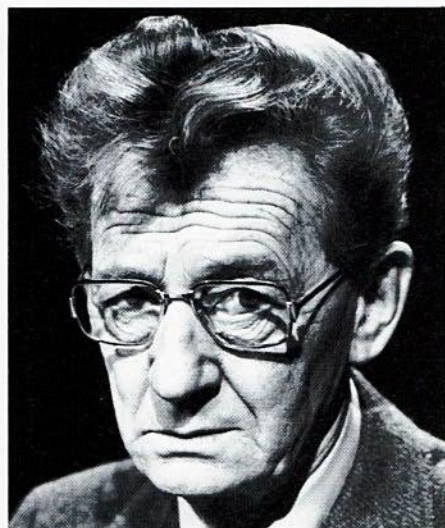
De eerste keer, in 1971, ging de prijs naar Amnesty International (afdeling Nederland) voor haar werk voor gewetensgevangenen. Twee jaar later was de eer aan Anton Constandse, omdat deze tallozen bewust maakte van de

waarden van het vrije denken en het humanisme. In 1975 was het de beurt aan de schrijver Simon Carmiggelt die met zijn Kronkels een sfeer verbreide van begrip en mildheid. In 1977 ontving de schrijfster Annie Romein-Verschoor de prijs voor haar werk dat een wezenlijke bijdrage leverde aan de cultuur van Nederland. De vijfde keer dat de prijs werd uitgereikt ging deze naar de uitgever Geert van Oorschot die een fonds opbouwde dat in vele opzichten humanistisch van signatuur genoemd mag worden. In 1981 ontving Piet Spigt de prijs omdat hij intensief en met elan 15 jaar lang meewerkte aan de verdieping en verbreding van het humanisme in Nederland. Het Tweede Kamerlid Hein Roethof nam in 1983 de prijs

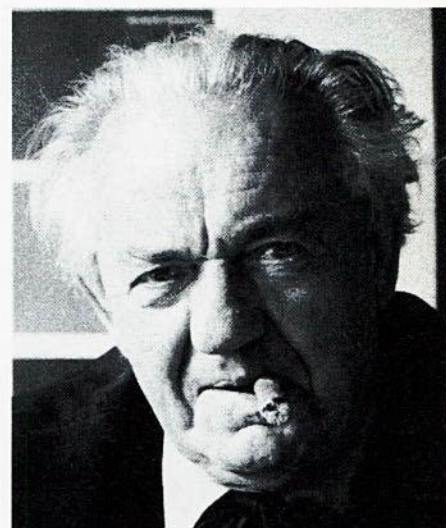
in ontvangst voor zijn verdediging en verbreiding van de humanistische waarde van vrije zelfbeschikking. In 1985 was de eer aan de schrijfster Hella Haasse die in haar rijke oeuvre er zo goed in slaagt om personen, gebeurtenissen en verhoudingen te schilderen vanuit een diep gevoeld humanistisch perspectief. En de vorige Dr. J.P. van Praagprijs werd posthuum uitgereikt aan prof. Muntendam, die vooral ten aanzien van de vrijwillige euthanasie de humanistische waarden van vrijheid, verantwoordelijkheid en zelfbeschikking van de mens verdedigde en bevorderde. (Alle typeringen voor toekenningen zijn ontleend aan de teksten van de oorkonden die met een geldsom aan de prijs zijn verbonden.) (HvH)

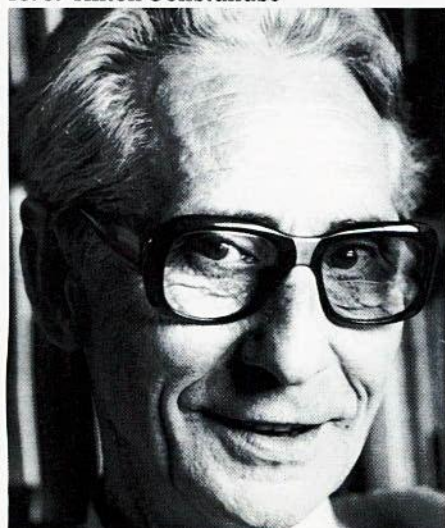
1973: Anton Constandse

1975: Simon Carmiggelt

1979: Geert van Oorschot

1981: Piet Spigt

1983: Hein Roethof

1985: Hella Haasse

ETNISCHE MINDERHEDEN RECHT OP EEN GELIJKWAARDIGE POSITIE

Om de twee jaar komen ze bij elkaar, de bestuurlijke delegaties van de vakbonden FNV en CNV, de Raad van Kerken en lidkerken, en het Humanistisch Verbond. Op 9 en 10 maart was het zo ver in Driebergen, waar men elkaar ontmoette om het eens te worden over de emancipatie en gelijkberechtiging van etnische minderheden in onze samenleving. Dat lukte, en zo kon ieder vanuit eigen uitgangspunten de volgende slotverklaring onderschrijven. De redactie bracht enige stroomlijning aan.

Stimulerend voor de konferentie werkte de konsultatie van vertegenwoordigers van belangenorganisaties van etnische minderheden. Daarbij is gepleit voor een (struktureel) bondgenootschap tussen migrantenorganisaties, vakbonden, kerken en Humanistisch Verbond, waarbij samen gewerkt wordt aan concrete oplossingen voor een aantal dringende problemen. Onderkend werd dat het om een gezamenlijke problematiek gaat van meerderheid en minderheden. In deze problematiek speelt racisme een belangrijke rol. Racisme is niet alleen schadelijk voor de gediskrimineerde minderheden maar voor de samenleving als geheel.

De konferentie kon niet voorbijgaan aan de emoties rondom de affaire S. Rushdie. In het spanningsveld van godsdienstvrijheid en vrijheid van meningsuiting dienen alle betrokkenen zich te houden aan grondbeginselen en procedures van de rechtsstaat. Gegeven deze opvatting is de konferentie verheugd over de opstelling van de landelijke islamitische organisaties, die hoewel ze zich gekwetst voelen door de wijze waarop hun religie ter sprake is gebracht in het boek „Duivels verzen“ van S. Rushdie, zich duidelijk hebben gedistantieerd van de oproep tot moord.

Een pluriforme samenleving dient gekenmerkt te worden zowel door het recht op vrije meningsuiting als door wederzijds respect van levensbeschouwelijke en religieuze opvattingen. In het streven naar een rechtvaardige pluriforme samenleving laten de betrokken organisaties zich niet ontmoedigen door tegenkrachten. Ook niet door emoties zoals rondom de bovengenoemde affaire.

Tijdens de konferentie is uitvoerig gediscussieerd over de vraag wat er gedaan kan en moet worden om aan de gelijkwaardige positie van etnische minderheden gestalte te geven. De volgende konklusies en aanbevelingen zijn het resultaat van de gedachtenwisseling.

Vakbonden, kerken en HV bespraken positie van etnische minderheden in Nederland

Rechtspositie

De reeds zwakke rechtspositie van migranten dreigt nog verder ondergraven te worden. Daarom verzetten wij ons tegen:

- de nieuwe vreemdelingenwet zoals die is voorgelegd aan de Tweede Kamer. Op vele punten houdt deze een verslechtering in van deze rechtspositie,
- de plannen tot invoering van een legitiematieplicht in het kader van Europa '92 (vanwege de negatieve effecten met name voor minderheden),
- elke poging om de sociale zekerheid van migranten te verslechteren door b.v. het woonlandbeginsel in te voeren in de sociale zekerheid en door de nota heroverweging sociale zekerheid. Allereerst pleiten wij voor een zo spoedig mogelijke invoering van een wet gelijke behandeling migranten, waarin aan legaal in ons land woonachtige buitenlanders dezelfde rechten worden toegekend als aan elke andere ingezetene van Nederland en in de toekomst van de EG.

Wij eisen dat de discussie over de nieuwe regelgeving in het toekomstige Europa in het openbaar wordt gevoerd.

Werkgelegenheid

Gelet op de onevenredig hoge werkloosheid onder migranten – en in het bijzonder jongeren en vrouwen – zijn drastische maatregelen nodig om te komen tot gelijkberechtiging op de arbeidsmarkt.

- In de eerste plaats zetten wij ons in voor positieve actie in arbeidsorganisaties via convenanten en CAO-afspraken met periodieke evaluatie. Een en ander dient te leiden tot een evenredige afspiegeling in de personeelssamenstelling van de beroepsbevolking. Zo lang sprake is van een grote achterstelling op de arbeidsmarkt dient bij gebreken geschiktheid voorkeur gegeven te worden aan migranten. Dit houdt in een voorkeursbehandeling bij werving en selectie, promotie en een bescherming bij ontslag. Leidt dit niet tot voldoende resultaat dan is quotering noodzakelijk.

- In de nieuwe organisatie van de arbeidsvoorziening moet zowel in beleid

als in personeelssamenstelling van het uitvoerend apparaat gestreefd worden naar een adequate vertegenwoordiging van migranten.

- Om bovenstaande te bereiken is ondersteunende wetgeving onmisbaar.

Beroepsopleiding

Wij zijn ons er van bewust dat scholing op zich geen garantie is voor het verkrijgen van een baan. Diskriminatie en struktureel racisme spelen hierbij een belemmerende rol. Het feit dat dit racisme struktureel is, sluit persoonlijke verantwoordelijkheid niet uit, maar in. Opleidingen moeten toegankelijk worden gemaakt voor jeugdige migranten en dienen uitzicht te geven op een baan.

De deelnemers aan de konferentie zullen zich in de maatschappij in het algemeen en in hun eigen organisatie inzetten voor de realisering van de bovengenoemde aanbevelingen inclusief het voeren van een positief actiebeleid. Zij realiseren zich dat zij daarmee ingaan tegen de groeiende tendens in onze samenleving om voorrang te geven aan de sterken.

Tenslotte nemen zij zich voor om met vertegenwoordigers van organisaties van etnische minderheden overleg te plegen over de resultaten van de konferentie en de daaraan te verbinden gevolgen.

Onderwijs

Het onderwijs heeft tot nu toe nog niet kunnen voldoen aan de noodzaak tot doorstroming van migranten naar hoger, voortgezet en wetenschappelijk onderwijs. Het zal meer afgestemd moeten worden op de veranderende multi-etnische samenleving. Dat dient meer dan tot nog toe het geval is geweest tot uiting te komen in: leerkrachtenbestand, leermiddelenaanbod en opleiding van leerkrachten. In dit kader wijzen wij op het wettelijk recht van hindoe- en moslimouders om eigen scholen op te richten en het recht op onderwijs in eigen taal en kultuur. Wij roepen de besturen van konfessionele scholen op om anders-gelovige kinderen de mogelijkheid te bieden voor onderwijs in de eigen godsdienst. Wij vinden het van belang dat van de mogelijkheden die er bij het openbaar onderwijs zijn t.a.v. faciliteiten voor godsdienstonderwijs en levensbeschouwelijk onderwijs, meer gebruik wordt gemaakt.

Kulturele identiteit en religie

Respekt en ruimte voor een volledige beleving van elke religie en levensbeschouwing is een wezenskenmerk van een pluriforme samenleving. Het is van belang om wederzijds onbegrip over elkaars levensovertuiging af te breken en wederzijds begrip op te bouwen. ■

Een olievlek hier, een overstroming daar. Ozonlaag aangetast, broeikas-effekt dreigt, voedselschaarste in het verschiet. Veel mensen raken aardig murw bij de stortvloed van alle jobstijdingen.

Alles went, het leven gaat door, het duurt mijn tijd wel uit, het is de schuld van regering en bedrijfsleven, mijn naam is haas. Het is niet verwonderlijk dat veel mensen zo skeptisch reageren. Vooral nu ze zien dat de lange-termijn-planners die hebben gefaald korte-termijn-winst willen halen met het kwijnen-de milieu als hot issue bij de verkiezingen volgend jaar. We zouden bijna vergeten dat ieder van ons zich als de westerse, verwende mens die we zijn, vaak zeer milieuvervuilend gedraagt. Maar u hoeft niet op overheidsmaatregelen of op uw buurman te wachten. U kunt gelijk al, vandaag nog, beginnen uw konsumptiegedrag aan te passen aan de grenzen die het milieu stelt. Als u tenminste ook nog later eens een boswandeling wilt maken of wilt kunnen douchen. Karin Kosmeijer zette een en ander voor de lezers van de Humanist op een rijtje.

Vraag je aan milieudeskundigen, wat de hoogste prioriteit heeft, dan zeggen ze: energiebesparing. Het broeikas-effekt wordt namelijk voor een groot deel veroorzaakt door de uitstoot van kool-dioxide. Die is zo groot dat het in de atmosfeer blijft hangen en niet verwerkt kan worden. Hierdoor wordt de aarde warmer. Als de huidige uitstoot voortzet, zal de temperatuur in het jaar 2100 gemiddeld met ruim 8 graden zijn gestegen. De zeespiegel kan dan 70 centimeter hoger zijn (normaal is dat 15 tot 20 centimeter per eeuw). Nederland komt dan onder water te staan.

Kooldioxide ontstaat voornamelijk bij verbranding van fossiele brandstoffen, dus bij opwekking van energie. Nederland levert een bijdrage aan de emissies van minder dan 1% in absolute zin. Als je het per hoofd van de bevolking bekijkt is in het in relatieve zin echter veel omvangrijker. Om de klimaatverandering te beperken, tot maximaal 4,5 graden moet in Nederland de uitstoot (emissies) met 80% teruggebracht worden. Dat lijkt veel, maar is het niet als men in ogenschouw neemt dat het gebruik van fossiele brandstoffen deze eeuw bijna verdertigvoudigd is. Onze generaties zijn bezig de eeuwenlange grondstoffenvoorraad er in korte tijd door heen te jagen. Als de kooldioxide-uitstoot niet wordt teruggebracht, zal het op den duur gevolgen hebben voor het voortbestaan van de mensheid. Warmte betekent immers minder neerslag, minder water, dus minder vruchtbare bodem en minder voedsel.

Energiebesparing is mogelijk door minder stroom en gas te gebruiken en duurzame energiebronnen als zonne- en windenergie in te voeren. Er zijn al

verschillende apparaten die op een zonnepaneel lopen zoals rekenmachientjes.

Tips om energie te besparen:

- Isoleer uw huis, maak kieren dicht en sluit de gordijnen.
- Het onnodige verwarming uit in een ruimte, die u niet gebruikt en sluit de deuren, zodat geen kostbare warmte verdwijnt.
- Wees zuinig met warm water, weet dat u voor het nemen van een douche veel minder energie en water verbruikt dan voor het nemen van een bad.
- Gebruik geen onzinnige elektrische apparaten.
- Gebruik energiezuinige lampen. In aanschaf zijn ze duurder dan gewone lampen, maar op de lange termijn bent u goedkoper uit.
- Laat alleen de wasmachine draaien als ie echt vol is.
- Laat waakvlammen niet branden.
- Let bij de aanschaf van artikelen op hun duurzaamheid en energiezuinigheid.
- Koop geen kant-en-klare voedingsmiddelen uit de diepvries. Vers voedsel is gezonder én kost minder energie.
- Eet alleen groenten van het seizoen. Tomaten bijvoorbeeld kosten in de winter veel meer aan energie, doordat ze in kassen worden warm gestookt.

Met al deze simpele maatregelen bij elkaar bespaart u toch redelijk wat stroom en gas. Bijkomend voordeel is dat u het ook van uw gas- en stroomrekening merkt.

Ozonlaag en piepschuim

Een ander mondiaal probleem is de aantasting van de ozonlaag. De ozonlaag beschermt onze aarde tegen de ultraviolette straling van de zon. In 1987 ontdekte men aan de zuidpool een gat in de ozonlaag. Daar is nog maar 5% van de beschermende laag over. Blootstelling aan verhoogde ultraviolette straling leidt verhoogde kans op huidkanker en aantasting van het immuunsysteem, waardoor we meer infecties oplopen. De ozonlaag wordt vooral aangetast door de uitstoot van chloorfluorkoolwaterstoffen. Deze bevinden zich in drijfgassen van spuitbussen, in het koelwater van koelkasten, in piepschuim en in bluswater.

Zo kunt u uw bijdrage leveren aan het behoud van de ozonlaag:

- Koop geen spuitbussen. Verschillende spuitbussen zijn al CFK-vrij, maar dan zitten er weer andere giftige gasen in. Laat u dus niet verleiden tot zogenaamde *milieuvriendelijke* spuitbussen. Al die bussen haarlak en toiletverfrissers zijn toch eigenlijk ook overbodig!
- Gooi uw oude koelkast niet zomaar weg. Informeer eens bij uw gemeente of er mogelijkheden zijn het koelwater af te tappen.
- Koop geen producten met piepschuim. Wijs uw winkelier op de gevaren van piepschuim. Blijft hij het toch gebruiken, ga dan naar een andere winkel waar ze deze stof niet verkopen.

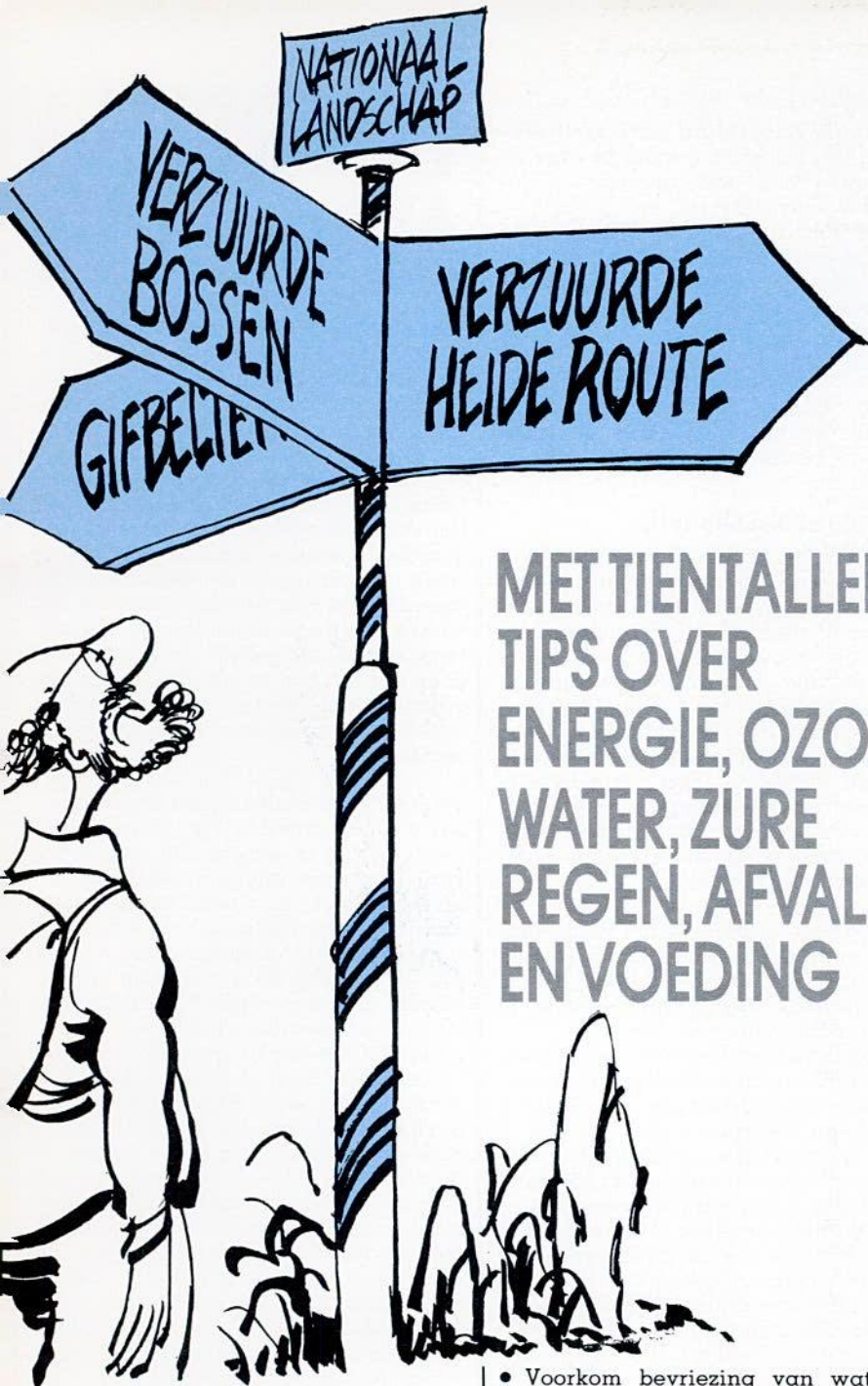
WAT U ZELF KUNT DOEN AAN EEN BETER MILIEU

Water wordt duur

Zeeën, rivieren, sloten, beekjes, al het oppervlaktewater is vervuild. Water heeft een zelfreinigend vermogen, maar de mens loost er zoveel giftige stoffen in dat het dit niet meer aankan. Op veel plaatsen in Nederland wordt ook het grondwater – essentieel voor onze drinkwatervoorziening – bedreigd. Er bestaan natuurlijk zuiveringsinstallaties, die zuiveren drie kwart van het afvalwater. Maar niet volledig. De niet-afbreekbare stoffen (zoals zware metalen) blijven intact. Het is ook niet mogelijk om alle fosfaten uit het water te zuiveren.

Water is een zeer belangrijke bron van leven. Het menselijk lichaam kan het een paar weken zonder eten uithouden, maar zonder water gaat men na een paar dagen al dood. Door de toenemende vervuiling dreigt schoon water een schaars en duur goed te worden. Waterverontreiniging gebeurt door de indus-

MET TIENTALLEN TIPS OVER ENERGIE, OZON, WATER, ZURE REGEN, AFVAL EN VOEDING

trie die giftige stoffen loost door overbemesting en gebruik van bestrijdingsmiddelen in de landbouw en door het afval dat wij door de gootsteen wegspoelen.

De kwaliteit van het zoute en zoete oppervlaktewater wordt de laatste jaren iets beter. Maar het kan nog tientallen jaren duren voordat de aquasystemen zich weer hebben hersteld. Als we zo doorgaan met de lozing van industrieel en huishoudelijk afvalwater is er geen perspectief op herstel van de ecologische systemen in het water. De belasting van de Nederlandse binnenwateren met *nutriënten* is nog een faktor 10 tot 25 te hoog. Die hoge hoeveelheid leidt tot algenbloei en die kan de onderliggende planten en dieren verstikken. Dit deed zich onlangs voor bij de kust van Noorwegen.

Enkele tips om zelf de watervervuiling tegen te gaan:

- Probeer in 't algemeen het gebruik te verminderen. Zuinig zijn met water is goed voor het milieu.

- Voorkom bevrozing van waterleiding en watermeter door ze te isoleren, niet door de kranen open te zetten.

- Spoel geen theebladeren, olie, verresten, maandverband, etensresten, foto-ontwikkelaar, oude medicijnen en dergelijke door de wc. Het geeft een extra overbodige belasting van het oppervlaktewater en van de zuiveringsinstallaties.

- Bent u toe aan een nieuwe wc-pot, kies er dan één die een waterreservoir met keuzeknop of één die slechts 6 liter per spoeling gebruikt.

- Gebruik bij voorkeur echte zeep voor de afval. Dat kan zijn: zachte zeep, een scheutje vloeibare zeep of een zeepklopper met daarin een stuk huishoudzeep.

- Gebruikt u wel een synthetisch afwasmiddel doe dat dan spaarzaam. Deze middelen zijn vaak niet zo milieuvriendelijk.

- Maak geen gebruik van de voorwasprogramma's. Week zonodig voor met wat soda in een teiltje.

- Praktisch al uw wasgoed wordt schoon op zestig graden, vaak zelfs al op veertig graden. Heter is niet echt

nodig.

- Probeer eens wat minder te wassen, spaar het wasgoed op.

- Gebruik een milieuvriendelijk wasmiddel. Veel wasmiddelen zijn tegenwoordig fosfaatvrij, maar dat wil niet zeggen dat ze milieuvriendelijk zijn. In deze produkten zitten vaak nitraten en die zijn slecht voor de riolen. Echte milieuvriendelijke wasmiddelen zijn weliswaar iets duurder, maar spaarzaam in het gebruik.

- Droog de was aan de lijn, niet in een droogtrommel.

- Bijzonder milieuvriendelijke keukenprodukten zijn chloor, desinfecterende middelen (bakteriedoders en anti-schimmelmiddelen), ontoppers voor de afvoer, oven- en grillreinigers, kookplaatreinigers, bad- en wastafelreinigers, tapijt- en bekledingsreinigers, meubelsprays, wc-blokjes, luchtverfrissers, vlekkenwaters (zoals wasbenzine), snelontkalkers en graffiti-reinigers.

- Stoffen, die u liever niet of heel weinig moet gebruiken, zijn zure wc-reinigers (zoals wc-eend) en droge of vloeibare schuurmiddelen, allesreinigers, ruitenreinigers en blokjes voor in het spoelreservoir van het toilet.

- Neem een korte douche, geen bad. In een ligbad verdwijnt al gauw 125 liter water, terwijl bij een douche van vijf minuten maar 50 liter weer door de afvoer verdwijnt.

- Koop een waterbesparende douchekop. Die gebruikt de helft minder.

- Laat de kraan niet onnodig lopen en repareer druppelende kranen.

- Heeft u een auto, was 'm met een paar emmers water in plaats van de waterspuit erop te zetten. Al het water dat u wegspoelt, komt weer in het oppervlaktewater terecht en moet weer worden gezuiverd. Gebruik water dus zo min mogelijk en houd het zo schoon mogelijk.

Zure regen en uw auto

Ook de lucht is ernstig vervuuld. In sommige grote steden is de lucht soms al adembenemend. Vuile lucht kan aandoeningen aan uw luchtwegen veroorzaken. De luchtverontreiniging wordt veroorzaakt door uitstoot (emissie) van verzurende stoffen door industrie, nutsbedrijven en het verkeer. U kunt hier er wat aan doen door uw auto meer te laten staan – of er überhaupt geen aan te schaffen. Het partikuliere autorijden is één van de grootste bronnen van luchtvervuiling.

Ons land heeft meer auto's per vierkante kilometer dan enig ander land. In 1987 reden er 5 miljoen personenauto's rond. Over 25 jaar zullen dat er 7 of 8 miljoen auto's zijn. Deze stijging heeft grote gevolgen. Natuurgebieden worden verminkt door aanleg van nieuwe wegen, voor kinderen is er nauwelijks meer ruimte om te spelen, omdat er meer parkeerplaatsen moeten komen en het verkeer kost jaarlijks vele doden en gewonden. Ook zijn auto's een belangrijke bron van geluidsoverlast.

Auto's zullen milieuvriendelijker worden door het gebruik van loodvrije benzine en door de katalysator. Die werkt

VOORSTEL V AIDS-VIRUS

Kort geleden opperde de zogenaamde Permanente Commissie Aids van de Gezondheidsraad om een onderzoek te houden onder de bevolking naar de verspreiding van het HIV-virus (HIV staat voor: Human Immunodeficiency Virus oftewel Aids-virus). Daarbij stelde de commissie onder andere voor om gebruik te maken van bloed dat voor andere doeleinden is afgestaan. Serge Ido woog de argumenten waarmee de meerderheid van de commissie tot dit advies aan de minister en staatssecretaris kwam, en verwijt de commissie lichtvaardig om te springen met de grondrechten van het individu en met de algemeen aanvaarde patiëntenrechten.

Volgens de commissie zou ervan moeten worden afgezien om betrokkenen toestemming te vragen. Dit omdat het vragen van toestemming een zekere selectie met zich zou meebrengen, en dat zou de representativiteit van de onderzoeksresultaten verminderen. Verder zou er volgens de commissie sprake moeten zijn van verplichte deelname. Met andere woorden, bezwaren van de patiënt/kliënt tegen gebruik van zijn bloed voor andere doeleinden dan waarvoor het werd afgestaan worden terzijde geschoven. Het beoogde onderzoek zou op anonieme basis dienen te geschieden, hetgeen onder meer met zich meebrengt, dat een seropositieve testuitslag niet aan betrokkenen wordt medegedeeld. De meerderheid van de commissie acht een dergelijk bevolkingsonderzoek noodzakelijk om de gezondheidszorg beter te kunnen „plan- nen“; om nieuwe, tot dusver onbekende risikogroepen te kunnen opsporen en om de voorlichtingsactiviteiten beter te kunnen ondersteunen.

Aantasting grondrechten individu

Dit advies van de commissie is fel bekritiseerd. Kern van de kritiek is dat de procedure voorbij gaat aan fundamentele rechten van het individu. Het gaat vooral om de grondwettelijk vastgelegde bescherming van de (fysieke en geestelijke) integriteit van het lichaam en van de persoonlijke levenssfeer. Deze grondrechten staan gebruik van lichaamsmateriaal voor andere doeleinden dan waarvoor het werd afgestaan in de weg. De door de commissie beoogde onderzoeksprocedure is tevens strijdig met het „informed consent“-beginsel. Dit houdt in dat de door de arts voorgestelde medische handeling uitsluitend mag worden verricht, indien de patiënt na adequate informatie van de arts over aard, noodzaak en mogelijke consequenties van de handeling, toestemming hiertoe geeft. De hierboven aangehaalde grondrechten van het individu zijn niet absoluut. De wetgever is bevoegd deze rechten te

echter pas na anderhalve kilometer en laat bij hoge snelheden veel stikstofoxiden door. De vermindering van de luchtvervuiling door deze maatregelen wordt teniet gedaan, als het aantal auto's blijft groeien en men harder dan honderd kilometer mag blijven rijden.

Pas bij een halvering van al het autoverkeer – in combinatie met een massale overstap naar „schone“ auto's – zal de luchtvervuiling door uitlaatgassen voldoende worden verminderd.

U kunt iets tegen de luchtvervuiling doen door:

- De auto vaker te laten staan en op de fiets te stappen, of te gaan lopen. Neem vaker de trein, bus, tram of metro.
- Overweeg of u een auto wel echt nodig hebt, alvorens hem te kopen.
- Probeer uw hoeveelheid huisvuil te beperken. Het zal in toenemende mate door verbrandingsinstallaties worden verwerkt. Deze stoten verschillende gevaarlijke stoffen uit in de lucht.

Afvalberg wordt hoger

Er zijn momenteel 1600 gevallen van bodemverontreiniging bekend, en dit is nog het topje van de ijsberg. Het merendeel is bedrijfsterreinen waar illegaal chemisch afval is gestort. De landbouw bedreigt met haar gebruik van bestrijdingsmiddelen en overbemesting ook de kwaliteit van bodem en grondwater. Daarnaast zijn de afvalstortplaatsen een belangrijke bron van verontreiniging. In Nederland produceren alle huishoudens bij elkaar zo'n 5 miljoen ton huisvuil per jaar. Hiervan wordt het overgrote deel gestort. Dat is met name gevaarlijk voor de bodem, omdat er allerlei gevaarlijke chemische stoffen in zitten, zoals batterijen, medicijnen, cosmetica en verf-resten. Jaarlijks worden enige honderden hectaren bedekt met een vijf tot tien meter dikke laag afval.

Zo kunt u uw hoeveelheid huisvuil verminderen:

- Koop selectief en kritisch. Vraag u af of u dat nieuwe produkt wel echt nodig hebt en koop geen wegwerpartikelen.
- Breng al uw wegwerpglas naar de glasbak. Verwijder deksels, doppen en kurken voordat u het glas in de bak gooit.
- Koop artikelen zo mogelijk onverpakt – of anderszins eenvoudig verpakt. Bij voorkeur in glas of papier en met statiegeld.
- Neem een eigen boodschappentas mee; dan heeft u geen plastic of papieren draagtassjes nodig.
- Koop liever verse groenten, vlees en vis dan kant en klare of verpakte.
- Vermijd verpakkingen van plastic, geplastificeerd karton, blik en aluminiumfolie.
- Gebruik zo weinig mogelijk papier (dus geen wegwerp-papieren zakdoeken en luiers). Schrijf op kringlooppapier.
- Gebruik grote enveloppen opnieuw door er een schoon adresetiket op te plakken. Etiketten zijn te koop bij milieuwinkels. U kunt er natuurlijk ook een gewoon velletje papier overheen

plakken.

- Gebruik ongekleurd en ongebleekt wc-papier. Dit heeft minder bewerkingen ondergaan dan gekleurd of gebleekt wc-papier.
- Gooi oud papier niet weg, maar informeer bij uw gemeente, waar u met uw oud papier terecht kunt.
- Weiger en voorkom ongevraagd drukwerk.
- Compasteer uw groente-, fruit- en tuinafval. Dit maakt de helft van uw huisvuil uit. Heeft u zelf geen tuin, vraag dan aan kennissen met een tuin of zij uw afval kunnen gebruiken.

Voeding vaak schadelijk

De manier waarop ons voedsel wordt geproduceerd is vaak milieuschadelijk door het vele gebruik van bestrijdingsmiddelen, door de dieronterende bio-industrie, de overbemesting van de bodem, de vele chemische toevoegingen aan het voedsel, deodeloze verpakking en door grote hoeveelheden energie die ervoor nodig zijn. Ook eten veel mensen ongezond. Een gezonde voeding bestaat uit weinig vet, weinig of geen vlees, weinig zoet en zout, veel vezels, liefst verse en onbewerkte producten en niet te veel.

Vuisregels voor milieuvriendelijk eten:

- Eet weinig of geen vlees en vis.
 - Eet geen producten uit de bio-industrie (waar de dieren opeengepakt in kleine ruimten moeten „leven“).
 - Eet groenten en fruit van het seizoen.
 - Gebruik levensmiddelen die zo weinig mogelijk voorbewerkt zijn en geen hulpstoffen bevatten.
 - Koop producten waaraan geen of weinig chemische bestrijdingsmiddelen of kunstmest te pas zijn gekomen.
- Het is niet mogelijk om altijd milieuvriendelijk te eten, maar een beetje bewust kopen en koken kan ook. Dat hoeft niet extra duur te zijn. Door minder vlees te eten, spaart u al veel geld uit.

Karin Kosmeijer

Wilt u meer weten over milieuvriendelijk huishouden dan kunt u het boekje Milieusparend Huishouden voor f 12.50 bestellen bij de Stichting Natuur en Milieu, Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht. Telefoon: 030-331328.

Daar kunt u ook terecht voor verdere informatie, en bij de Vereniging Milieudefensie, Damrak 26, 1012 LJ Amsterdam. Telefoon: 020-221366.

OR BEVOLKINGSONDERZOEK LICHTVAARDIG

beperken indien zwaarwegende belangen dit vereisen. Indien de wetgever van mening is, dat het voorgestelde bevolkingsonderzoek onontbeerlijk is voor het tegengaan van de verdere verspreiding van het HIV-virus onder de bevolking, kan zij de grondwettelijke vastgelegde rechten van het individu door wetgeving beperken. Bij de beoordeling van het advies van de commissie dient het belang van het door haar bepleite onderzoek dan ook zorgvuldig te worden afgewogen tegen het belang van het individu.

De primaire doelstelling van het Aids-beleid van de overheid is het tegengaan van verder verspreiding van het HIV-virus onder de bevolking. Tegen deze achtergrond zijn de volgende kanttekeningen bij het door de Permanente Commissie voorgestane bevolkingsonderzoek te maken.

Het door de commissie gehanteerde argument dat aan de hand van een beter inzicht in het aantal dragers van het HIV-virus de planning van de gezondheidszorg beter kan plaatshebben, is sterk economisch getint en heeft niet primair te maken met Aids-preventie. Voorts is van belang dat daar waar de gezondheidszorg in overwegende mate betrekking heeft op reeds zieke personen (hier: Aids-patiënten), een betere zorgplanning niet in belangrijke mate bijdraagt aan het tegengaan van verdere verspreiding van het HIV-virus. Verder is verplicht bevolkingsonderzoek geen normaal instrument om de toekomstige zorgbehoefte te bepalen ook niet voor ziekten die een groter beslag op deze zorg (zullen) leggen dan Aids. De commissie maakt niet duidelijk waarom de gezondheidszorgplanning met betrekking tot Aids niet kan geschieden met behulp van normale, minder ingrijpende methoden.

Opsporen nieuwe risicogroepen

De voornaamste overdracht van het HIV-virus vindt plaats via de zogenaamde onveilige seks. Deze wordt toegepast zowel binnen als buiten de in eerste instantie aangewezen voornaamste risicogroep, homoseksuele mannen. Terecht richt de huidige preventiecampagne zich dan ook op de gehele bevolking met de „vrij veilig”-boodschap. Het is uiterst onwaarschijnlijk dat via het door de commissie bepleite bevolkingsonderzoek uit de brede populatie van „risicolopers” (degenen die onveilig vrijen) een duidelijk te omlijnen, min of meer homogene groep is te vormen die geadresseerd kan worden met extra voorlichtingsactiviteiten. Overigens bestaan tegen de mogelijke benoeming van nieuwe risicogroepen bezwaren. In de afgelopen jaren is duidelijk geworden hoe zwaar het Aids-

Schokkend hoe de Aids-Kommissie omspringt met de grondrechten van het individu

stigma drukt op de in het verleden geïdentificeerde risicogroepen. Bij het beschikbaar komen van specifieke groepskenmerken van „superrisicogroepen” zullen de leden van deze groepen in verhevigde mate met het Aids-stigma gekonfronteerd worden. Met alle bekende negatieve gevolgen van dien (sociale isolatie, beperking in de economische ontplooiingsmogelijkheden, psychische druk). Dergelijke risicogroepen zullen ook extra kwetsbaar zijn voor eventuele toekomstige, repressieve maatregelen. Het herkenbaar maken van de zwaarste risicogroepen zou ernstige sociale problemen met zich meebrengen en moet dan ook op morele gronden worden verworpen.

De ingrijpende maatregelen die de commissie bepleit, wekken de suggestie dat de huidige voorlichting tekort schiet. Dit wordt echter op geen enkele wijze aangetoond. Dat de huidige preventie-actie wel degelijk effect sorteert, kan worden afgeleid uit de dalende cijfers voor seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA). Vooral de daling van de met onveilige seks verband houdende anale gonorrhoe onder homoseksuele mannen imponeert. De commissie geeft geen enkele indicatie voor wat moet worden verstaan onder de door haar gewenste „gerichte voorlichting”. Het blijft dan ook onduidelijk wat de meerwaarde van een dergelijke voorlichting zou zijn.

Bestudering van de door de Permanente Commissie Aids aangegeven motieven voor een verplicht Aids-onderzoek leidt tot de konklusie dat de commissie er op geen enkele wijze in slaagt aan te tonen dat het voorgestane bevolkingsonderzoek onontbeerlijk is om de verdere verspreiding van het HIV-virus onder de bevolking een halt toe te roepen. De onderbouwing van het advies levert geen rechtvaardiging voor de aantasting van de grondrechten van het individu.

De lichtvaardigheid waarmee de meerderheid van de commissie is omgesprongen met de grondrechten van het individu en de algemeen aanvaarde patiëntenrechten, is schokkend. Het wekt verbazing dat de medici binnen de meerderheid van de commissie het „informed consent”-beginsel, dat fundamenteel is voor de vertrouwensrelatie arts-patiënt, zo makkelijk terzijde hebben geschoven. Op grond van deze gang van zaken lijkt het gewenst, toekomstige adviezen van de Gezondheidsraad kritisch te bezien. Dit geldt onder meer voor adviezen op het gebied van de genentechnologie. In de discussie rond deze technologie zijn immers in toenemende mate geluiden te horen die erop wijzen dat de belangen van het individu onvoldoende worden meegewogen.

Staatssecretaris Dees (WVC) heeft inmiddels uitgesproken, dat de beperkte meerwaarde van verplicht testen op het HIV-virus niet opweegt tegen het schenden van de autonomie van het individu en de aantasting van de vertrouwensrelatie arts-patiënt.

Naar het Kabinetsstandpunt en de discussie binnen de Tweede Kamer wordt met belangstelling uitgekeken!

Serge Ido

Hoe is het leven in een land waar nu de discipelen van Breznev nog in het zadel zitten, die het als hun grootste prestatie zien een einde te hebben gemaakt aan de „Praagse Lente van 1968”, terwijl op dit moment de hervormingen in de buurlanden Hongarije en Polen een razend tempo hebben aangenomen? En wat is het effect op de Tsjechen van het gedrag van de huidige machthebbers, die de Weense akkoorden aangaande de naleving van de mensenrechten ondertekenen maar ook drakonische straffen uitdelen aan vertegenwoordigers van de onofficiële cultuur en onafhankelijke vredesactivisten? Met deze vragen vertrekken Pál Buda en David Perlmann omstreeks Pasen naar Praag.

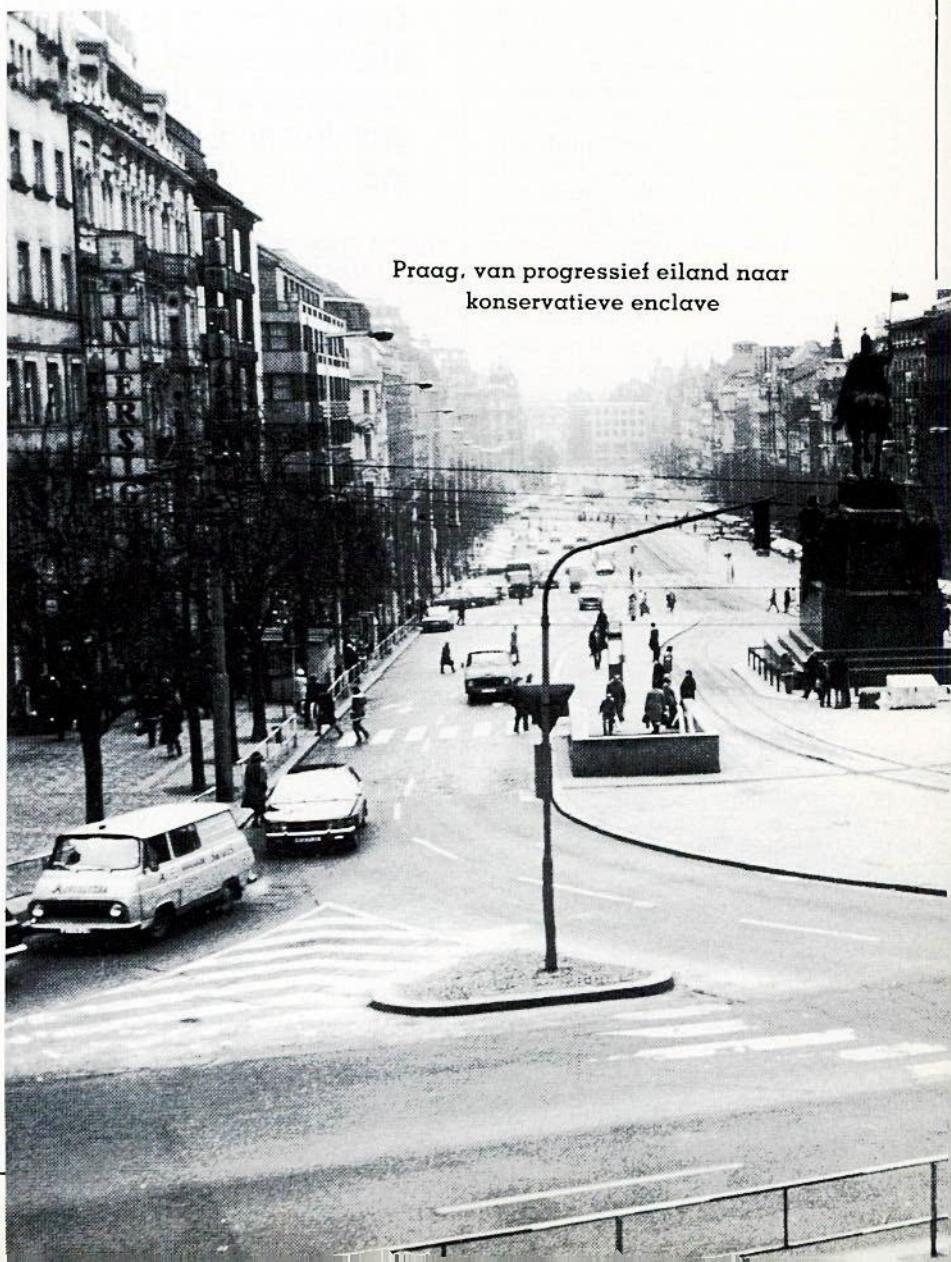
Twintig jaar geleden nog een progressief eiland inmiddels een conservatieve enclave. In Nederland hebben we ons laten adviseren door Tsjechen en geroutineerde Tsjechoslowakije-gangers, die ons unaniem op het hart drukken om voorzichtig te werk te gaan. Van de Nederlandse „Stichting Informatie over Charta '77” kregen we een lijstje mee met voor ons belangrijke gesprekspartners uit deze oudste en meest bekende dissidenten-organisatie. Charta '77 werd opgericht in de barste periode van de „normalisatie”, toen 500.000 Tsjechen getroffen werden door Berufsverboden en tot „onpersoon” werden verklaard. Velen onder hen werden ook het slachtoffer van politieke processen. Deze zogenaamde „normalisatie” die werd doorgevoerd onder het bewind van partijleider Husak betekende een dermate desastreuze ontwrichting van de Tsjechische maatschappij dat het land in één klap niet alleen politiek, maar ook cultureel, wetenschappelijk en economisch 25 jaar in de tijd werd terug gekatapulteerd.

We gaan juist nu voor het HV-radioprogramma „Het voordeel van de twijfel” omdat er duidelijke tekenen zijn dat de versteende machtsstructuur scheuren begint te vertonen. Sinds het najaar van 1988 zijn er een reeks steeds groter wordende demonstraties in Praag waarop het regiem steeds spastischer en hardvochtiger reageert, zowel met buitensporig politiegeweld op straat als in de juridische vervolging van de arrestanten.

Bij aankomst in Praag is daar allemaal niets van te merken. Weinig politie en voor niet-ingewijden als wij, een tamelijk ontspannen, zij het wat duffe sfeer. De eerste contacten met toevallige gesprekspartners en met kennissen van vroeger veranderen echter onmiddellijk van sfeer wanneer de actuele politieke situatie ter sprake komt. Er wordt dan ineens op gedempte toon gesproken en gewaarschuwd toch vooral voorzichtig te zijn. In dat stadium van ons bezoek aan Praag lijkt ons dat nog overdreven geheimzinnigdoenerij. De eerste twee dagen koortsachtig maar voorzichtig rondrennen levert niet veel meer op dan een paar schilderachtige uitspraken.

HOOP OP NIEUWE PRAAGSE LENTE BIJ TSJECHISCHE JONGEREN

Praag, van progressief eiland naar
conservatieve enclave

Bij de oudere generatie met skoda en weekendhuisje overheerst cynisme en skepsis

Zoals die van een beeldend kunstenaar Iwan die de „Praagse Lente” bewust heeft meegemaakt: „De huidige situatie doet me sterk denken aan het jaar 1967. Ineens ontstonden er onafhankelijke initiatieven, schijnbaar uit het niets. Niemand wist wat er ging gebeuren of waar het toe zou leiden. Maar iedereen wist dat er iets ging gebeuren. Diezelfde combinatie van nieuw elan in een sfeer van grote onzekerheid hangt hier in Praag nu onmiskenbaar in de lucht.”

Biafra van de geest

Tegen de achtergrond van zo'n uitspraak wordt het een stuk begrijpelijker waarom veel Tsjechen nu nog blijven vasthouden aan hun defensieve reactiepatroon: een zo onopvallend leven buitenshuis, gericht op „ongekompromitteerd” blijven; en een leven binnenshuis waar men zichzelf probeert terug te vinden. In geen enkel land is het aantal buitenhuisjes (in verhouding tot de bevolking) zo groot als hier. Het is een algemeen bekend feit dat de meeste daarvan zijn gebouwd met bij elkaar gesjoemelde bouwmaterialen van vage herkomst. Een praktijk die tijdens de „normalisatie” is ontstaan en oogluikend wordt toegelaten. Iedere vrijdagavond zijn de Praagse uitvalswegen verstopt door de grote uittocht. Een kollektieve poging om „het Biafra van de geest” even te kunnen vergeten.

De generatie die nu Skoda en weekendheid bezit heeft sinds 1945 drie dramatische omwentelingen meegemaakt en leergeld betaald. Cynisme en skepsis overheersen bij hen. „Eerst vaststellen dat er echt iets veranderd is en dan pas reageren” is hun herhaaldelijk geuite mening. Maar voor de jongeren zijn Stalin en zijn Tsjechische kroonprins Novotny net zulke historische figuren als Hitler en Napoleon. Zij kennen de Praagse Lente van 1968 alleen van horen zeggen en hebben de traumatische jaren '70 veel minder bewust meegemaakt. Zij zijn daarom veel moeilijker te intimideren en verlangen bovendien luidkeels naar westerse consumptiegoederen in plaats van naar Skoda's en buitenhuisjes. Het is echter een onvervulbare wens in een stagnerende economie.

Zakken cement

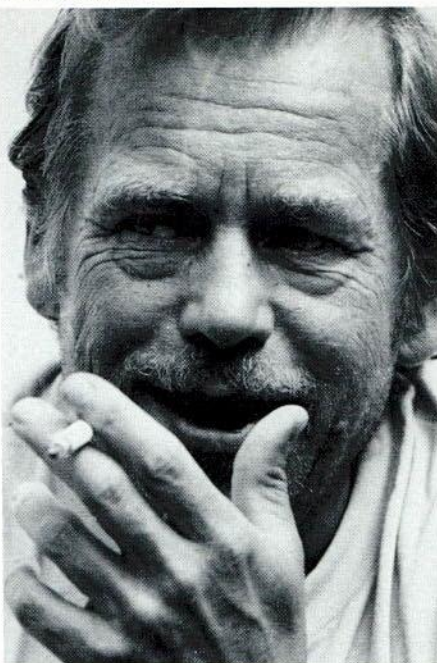
We hebben een afspraak bij Jiri Dienstbier thuis. Tijdens de Dubček-periode was hij een bekende journalist, hij vervulde korrespondentschappen in het Verre Oosten en in Washington. Sinds 1969 is hij tot „onpersoon” verklaard.

Dienstbier: „Het sociale kontrakt dat bestond tussen dit regiem en de bevolking wordt door de mensen nu opgezegd. Dat sociale kontrakt luidde: laat de politiek geheel aan ons over, bemoei je nergens mee, doe je werk zonder je eigen belangen daarbij uit het oog te verliezen. En in ruil garanderen wij gevulde etalages en doen we niet moeilijk over een aantal verdwenen zakken cement. Dat is jarenlang zo gegaan. Maar inmiddels is er zo'n roofoverval gepleegd op de economie dat er sprake is van een dalend consumptiepeil. Bovendien zijn onze burens en bondgenoten Polen en Honga-

rijke bezig met spektakulaire democratische hervormingen. De huidige partijleider Jakesch en de zijnen willen noodgedwongen ook wel economische hervormingen, maar dan met handhaving van de status quo. En dat aksepterende Tsjechen niet meer. Per slot van rekening kunnen zij zich beroepen op Gorbatsjov die Glasnost (demokratische hervormingen) als voorwaarde voor Perestrojka (economische hervormingen) heeft gesteld." Jiri Dienstbier was één van de eerste woordvoerders van Charta '77 maar kon die periode niet afmaken omdat hij in oktober 1979 na een politiek showproces tot drie jaar gevangenisstraf werd veroordeeld. Toen hij uit de gevangenis kwam werd hij in 1985 weer woordvoerder. Hij is uiterst bezorgd over de afloop van het proces in hoger beroep dat de volgende dag tegen zijn vriend Vaclav Havel zal worden gevoerd. Dienstbier: „Maar wat ze ook zullen doen, het zal altijd in hun nadeel zijn. Als ze zijn straf verzwaren zal de verontwaardiging nationaal en internationaal toenemen. Als ze zijn straf verzachten wordt dat gezien als een teken van zwakte.”

Vastberaden pas

De volgende ochtend om 9 uur gaan we samen met een paar bevriende studenten naar het gerechtsgebouw. Als we daar arriveren staat er een grote zwijgende groep mensen aan de overkant van de straat. De studenten voegen zich zonder iets te zeggen bij hen, wij passen met kloppend hart de eerste agenten die voor het gebouw staan zonder dat er notitie van ons wordt genomen. In het portaal zien we dat de twee jongens die net vóór ons naar binnen zijn gegaan staande worden gehouden en dat hun identiteitspapieren worden gecontroleerd en hun namen opgeschreven. Braaf gaan we in de rij staan. Op dat moment loopt een kleine groep jonge mensen in gezwinde pas onze rechterooghoek binnen. We herkennen onder hen David Nemec, een jonge kunstschilder die actief is in Charta en die we gisteren hebben ontmoet op de opening van zijn onofficiële expositie. De twee agenten zijn nog verdiept in hun werk en in een reflex schieten we achter de groep aan het trappenhuis in en in hetzelfde hoge tempo vier trappen op. David – die net als Havel veroordeeld is wegens zijn deelneming aan de Jan Palach herdenking maar er af kwam met een voorwaardelijke straf – zegt boven aangekomen: „Zolang je je vastberaden zonder je pas in te houden voortbeweegt en voorgeeft precies te weten waar naartoe je op weg bent, is de kans dat ze je staande houden het kleinst.” We slaan een hoek om en staan ineens in een doodlopende gang van 30 meter lang die vol dicht op elkaar gepakte mensen staat. Ineens wordt er hard geapplaudisseerd en vervolgens „pusti Havla, pusti Havla” („laat Havel vrij”) gescandeerd. Zonder dat wij iets kunnen zien is Havel gepasseerd om te worden voorgeleid in de rechtszaal. In het gedrang ontmoeten we Sacha Vondra, één van de drie nieuwe woordvoerders van Charta '77 voor dit jaar. Hij vertelt ons dat het nog wel 4 à 5 uur kan duren

Vaclav Havel

voordat de rechtbank een uitspraak zal doen en we besluiten met hem naar buiten te gaan. Op straat voor het gerechtsgebouw staan inmiddels nog meer belangstellenden zwijsend naar het gebouw te staren. Er worden geen leuzen geroepen en er zijn geen spandoeken te zien. Met Vondra duiken we een café in. Hij is pas 28, intelligent, heeft een markante kop en een zwart gevoel voor humor. Na zijn doctoraal natuurwetenschappen werkte hij in een ethnografisch museum tot hij daar werd ontslagen omdat hij de beginselen van Charta '77 ondertekende. Naast zijn werk voor Charta is hij mederedakteur van het literaire samizdat-tijdschrift „Revolver Review”. Op onze enigszins verbaasde vaststelling dat hij zo openlijk deelneemt aan verschillende door de autoriteiten subversief geachte activiteiten, antwoordt hij: „Mijn telefoon wordt nu bijna 2 jaar afgetapt en mijn naam is nu heus wel bij de autoriteiten bekend, dus waarom nog langer kiekeboe spelen? Steeds meer mensen komen sinds november vorig jaar uit voor hun kritiek op het zittende bewind door Charta-manifestaties bij te wonen en petitie te ondertekenen. Zo werd de petitie voor vrijlating van Havel eind januari nog door 692 mensen ondertekend en nu eind maart is dat aantal opgelopen tot over de 2000. Dat wijst niet alleen op een toegenomen moed van mensen om uit te komen voor hun mening maar ook op de behoefte om van elkaar te weten waar men voor staat. Daaronder zijn overigens ook mensen die het voor hun artistieke of intellectuele carrière nu opportuun vinden om tijdig de goede club te steunen voordat dit regiem verdwijnt.”

Op eigen initiatief reisde Vondra in december 1988 naar Bratislava om daar Dubček op te zoeken en hem te verzoeken de petitie voor vrijlating van Ivan Jirous, een vriend van Havel, te ondertekenen. Na een kort gesprek zag Dubček daarvan af. Vondra: „De laatste tijd heeft Dubček te kennen gegeven nog een politieke rol te willen spelen in de

Sacha Vondra

toekomst van dit land. Als er andere tijden aanbreken zal één van de grootste problemen worden gevormd door het gemis aan ervaren politici die nationale bekendheid genieten en tot de verbeelding spreken. Ik vind dat iemand die zo'n rol in de toekomst wil gaan spelen het zich nu niet kan permitteren om zich te distantiëren van de mensenrechten in Tsjechoslowakije en kleur zal moeten bekennen.” In de samizdatkrant „Lidové Noviny” schreef Vondra een artikel waarin hij uiting gaf aan zijn teleurstelling over de houding van Dubček. Hierop kreeg Vondra veel kritiek van Charta-mensen die vonden dat hij Dubček onder druk probeerde te zetten. Vondra: „Dat is een teken van de pluraliteit binnen Charta. Veel mensen vinden de tijd nog niet rijp voor mijn initiatief, maar zelf vind ik dat er niet langer tactisch kan worden afgewacht tot het moment daar is. Ik denk dat er nu gehandeld moet worden.”

Toenemende dementie

Een student vertaalt voor ons een speech van partijleider Jakesch die hij heeft uitgesproken voor een gehoor van directeuren van de staalindustrie. De speech cirkuleert sinds enige dagen als *sick joke* in studentenkringen bij wijze van symptoom van de toenemende dementie van het regiem. Het is een elleng cryptisch onzinbetoog (bijna geen zin wordt afgemaakt) dat neerkomt op een wereldvreemd zelfbeklag, bolstaand van de ontzielde retoriek. En die hele verpakking herbergt slechts één boodschap: „Help, wie vindt mij nog aardig?”

Voor een antwoord op deze noodkreet zal Jakesch zich tot Oost-Berlijn moeten richten en niet tot Praag. Want Jakesch en Honecker klampen zich steeds krampachtiger aan elkaar vast in een poging om de moeilijkste tango ter wereld te dansen: die van de passen op de plaats.

Pál Buda
David Perlmann

IHEU ZORGT IN VN VOOR ALGEMENE ERKENNING DIENSTWEIGEREN

De mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties nam 8 maart een resolutie aan waarin het recht op dienstweigeren als zelfstandig mensenrecht wordt erkend. Deze erkenning is van direct belang omdat het recht om dienst te weigeren steeds moest worden afgeleid van de vrijheid van gedachten, geweten en godsdienst. In de praktijk zaten hier voor de gewetensbezwaarden echter veel bezwaren, omdat de vrijheid van geweten veel te vaag en te onduidelijk is om zich er direct op te beroepen. Het geeft namelijk niet aan hoe een individu in het konkrete geval zonder negatieve gevolgen zijn geweten kan uiten – of overeenkomstig zijn geweten kan handelen. Door de expliciete erkenning wordt voorkomen dat de vrijheid van geweten een compleet leeg recht blijft.

De mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties behandelt eens per twee jaar de kwestie dienstweigeren. Partikuliere organisaties worden dan in de gelegenheid gesteld hun meningen via een verklaring aan de commissie kenbaar te maken. Aanleiding voor de International Humanist and Ethical Union (IHEU), die als non-gouvernementele organisatie verbonden is aan de VN, om een nota in te dienen. Volgens de IHEU moet het recht om militaire dienst te weigeren worden gezien in het kader van de centrale doelstellingen van de Verenigde Naties: de hand-

agressieverbod en het verbod op het gebruik van chemische wapens. Er bestaat een plicht zich te onthouden aan de deelname van dergelijke handelingen. Zonder een recht op dienstweigeren is zo'n plicht niet goed te verwezenlijken.

Nu hebben de Verenigde Naties in enkele konkrete gevallen wel het recht op dienstweigeren omschreven – bijvoorbeeld in relatie tot apartheid) maar dit leidde nooit tot een algemene erkenning.

In 1987 nam de mensenrechtencommissie een resolutie aan waarin een beroep wordt gedaan op staten om het recht op dienstweigeren te erkennen als een legitieme uitoefening van de vrijheid van gedachten en geweten. Daarnaast is gevraagd maatregelen te nemen die het voor personen mogelijk maken om hun gewetensbezwaren te laten erkennen. Deze aanbevelingen bleven echter erg vaag.

Reden voor de IHEU om een aantal punten onder de aandacht van de mensenrechtencommissie te brengen. Het recht op dienstweigeren moet expliciet worden erkend, omdat de inhoud ervan momenteel op een juridisch verantwoorde manier kan worden omschreven. Daarnaast zou de commissie algemeen ethische bezwaren tegen de vervulling van de dienstplicht op gelijke voet moeten erkennen. In de praktijk blijkt het veel gemakkelijker om op grond van religieuze bezwaren te worden erkend (bij-

voorbeeld door de samenstelling van de commissie die de bezwaren toetst).

De nu aangenomen resolutie is op enkele punten een stap in de goede richting. Het erkent uitdrukkelijk het recht van iedereen om gewetensbezwaren te hebben tegen de militaire dienst. Daarnaast worden staten opgeroepen wetgeving uit te vaardigen waarop dienstweigeraars zich kunnen beroepen. Ook stelt de resolutie dat de vervangende dienst een niet-militair karakter moet dragen, in het algemeen belang moet zijn en niet het karakter van een straf mag hebben. De resolutie werd met consensus aangenomen.

Op een enkel punt gaat de resolutie nog niet ver genoeg. Er wordt erkend dat gewetensbezwaren voortvloeien uit „*religieus or semilar motives*”, terwijl in de ontwerpresolutie ook „*moral and ethical grounds*” waren opgenomen. Vanuit een humanistische optiek is dit geen gelukkige ontwikkeling omdat algemene ethische gronden niet met zoveel woorden worden genoemd. Het toelaten van algemeen ethische bezwaren is één van de volgende stappen die nodig is om voor erkenning in aanmerking te komen. Op lange termijn is het wellicht mogelijk dat het recht op dienstweigeren in een mensenrechtenverdrag wordt opgenomen, zodat het voor individuen makkelijker wordt zich te beroepen op dit recht.

Stephen Pas

Er is het recht om niet te worden gedwongen anderen het leven te ontnemen

having van de vrede en veiligheid. De VN hebben dikwijls verklaard dat de internationale samenwerking uiteindelijk zal moeten resulteren in het scheppen van voorwaarden waaronder een militaire dienstplicht onnodig zal zijn. In deze zin is het recht om dienst te weigeren af te leiden uit het recht op leven, vrijheid en veiligheid van het individu (art. 3 Universele Verklaring). Hieronder moet immers mede worden verstaan het recht niet te worden gedwongen het leven van anderen te ontnemen. Tenslotte is internationaal erkend (in het zogenaamde oorlogsrecht) dat het verboden is bepaalde handelingen te verrichten. Hieronder vallen het

Moeder heeft recht anoniem te blijven

Wie zijn onze ouders? De producten van onze grootouders, en zo verder. We kunnen ze niet kiezen, want wij zijn hun produkt. Sterker nog, alleen van onze moeder zijn we zeker. De vader blijft dubieus. Denk maar aan carnaval, oorlog, verkrachting. Op wie gaan we lijken?

Biologisch gesproken op al onze voorouders, tot in het x-te geslacht. Sociologisch gezien op de mensen uit de ons omringende maatschappij. Men schijnt aan een gezicht te kunnen zien welke taal gesproken wordt en zelfs gaan echtgenoten op elkaar lijken, zeggen ze. We worden zo een mengsel van allerlei invloeden bovenop een genetisch patroon. Over percentages van aangeboren en aangeleerd valt te twisten, maar de heer Buikhuizen is er in al de jaren van zijn professoraat niet in geslaagd enig bewijs te vinden voor zijn stelling dat een mens door zijn genen wordt bepaald, al zou dat de heer Hoksbergen goed zijn uitgekomen.

Elk kind heeft wel eens fantasieën over zijn afkomst (vondeling, kind van de buren o.i.d.), dus ook adoptiekinderen. Die weten dat hun moeder ze heeft afgestaan. Wat de adoptiefouders de kinderen moeten bijbrengen (en de meesten doen dat ook) is, dat die moeder daar pas als *uiterste middel* toe is overgegaan, omdat haar kind in de omstandigheden van het milieu van herkomst geen enkele kans had. Die moeder heeft gehandeld in het belang van het kind. Als Hoksbergen dat immoreel gedrag noemt, dan noem ik zijn gehamer om adolescenten (die uit de aard der zaak onzeker zijn over van alles) coûte que coûte met die ouder(s) in contact te brengen, immoreel. Al was het maar omdat de gevolgen niet zijn te overzien (vader blijkt verkrachter, bijv.). Ieder mens moet zich soms schikken in een onvermijde-

lijkheid en dat zou de onmogelijkheid van het kennen van de ouder(s) wel eens kunnen zijn. (Iets anders is een kennismaking met het land van herkomst. Sommigen kan dat een gevoel van herkenning geven dat heilzaam kan zijn.)

Mijn konklusie is, dat de „boosheid“ van prof. Hoksbergen onwetenschappelijk is en alleen berust op een bekrompen moreel oordeel: „wie zijn billen brandt...“ Oftewel: een moeder (vader) mag een kind niet „wegdoen“. Maar als - zoals de professor terecht stelt - een kind niet het bezit van zijn ouders is, waarom zou(den) de ouder(s) dan wél het bezit van het kind zijn? Ik ben van mening dat een moeder het recht moet hebben om, om haar moverende redenen, na afstand van haar kind anoniem te blijven. Ook haar leven staat op het spel.

M. van der Horst (Terwolde)

Heeft HV geen visie meer op het dier?

In de Humanist nr. 3 van maart, las ik het artikel „De mens kan nog veel van het dier leren“ van Albert

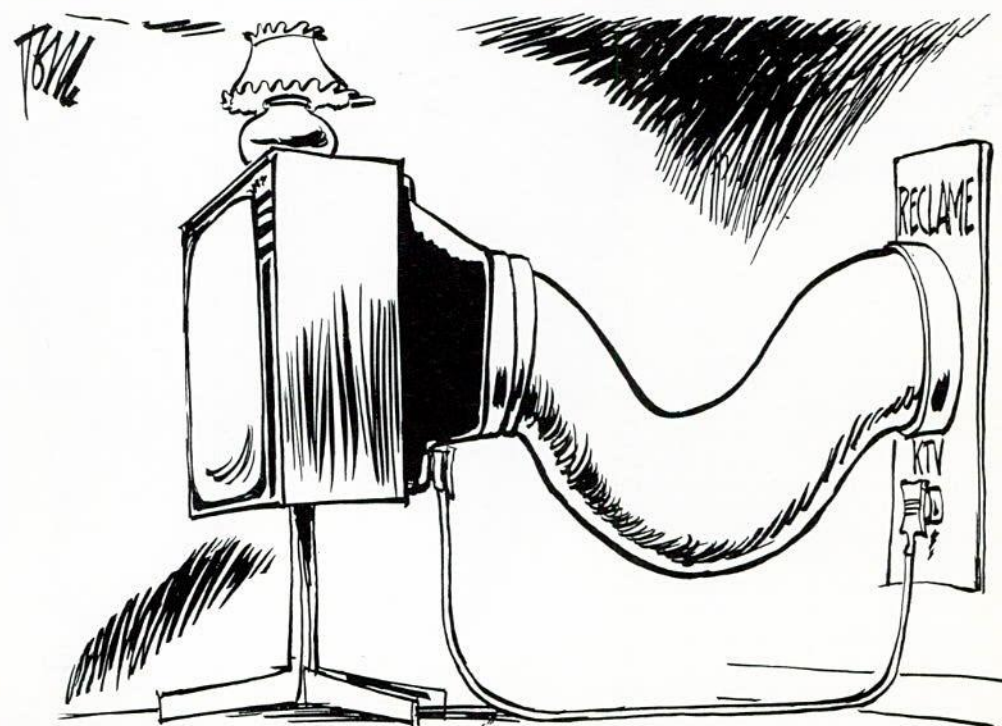
Nieuwland. Bij zijn bespreking van het uitstekende boek van Barbara Noske „Huilen met de wolven“ maakt hij terloops de opmerking dat in het Humanistisch Perspektief het woord *dier* nauwelijks voorkomt. Dat is helaas maar al te waar.

Hij had echter kunnen toevoegen, dat in het Voorontwerp Humanistisch Perspektief van 1983 wel aandacht is besteed aan onze verhouding ten opzichte van het dier. Ik citeer daaruit de volgende zin: „Eerbied voor het leven is een grondhouding, die ook moet blijken uit onze benadering van mens en dier“. Naast milieuvervuiling en ontbossing worden in de tekst van 1983 ook heel concreet dierenmishandeling en bio-industrie genoemd als verderfelijke vormen van omgang met de natuur.

Deze duidelijke standpuntbepaling van het HV trok toen o.a. de aandacht van de Nederlandse Vereniging ter Bescherming van het Dier. In een nummer van het blad „Dier“ uit 1984 toonde de redactie niet alleen waardering voor de uitspraken van het HV maar stelde ook de vraag: „Wanneer volgt de

Raad van Kerken?“ Aangezien ik in de voorontwerpstellingen van het Humanistisch Perspektief uit 1987 niets meer aantrof van bovengenoemd standpunt, heb ik er toen meteen op aangedrongen de tekst uit 1983 te handhaven. Dat leek mij belangrijk genoeg, juist in een tijd waarin het dier meer dan ooit slachtoffer wordt van onze onbeheerste omgang met de natuur. Dit is echter helaas niet uitgevoerd. Vandaar dat ik de kritiek van Barbara Noske op christendom en humanisme voor wat dit punt betreft volledig kan onderschrijven. Immers, de Raad van Kerken heeft nog steeds geen enkele uitspraak gedaan over de verhouding mens en dier en het Humanistisch Verbond heeft haar eerder duidelijke uitspraak niet gestand gedaan.

B. Bloemsma (Oosterbeek)

RADIO & TELEVISIE

Het Voordeel van de Twijfel Radio 5

1 mei, 12.05-13.00 &

20.30-21.35 uur

8, 15 & 22 mei,

20.30-21.35 uur:

Gezondheid! – Dank u

„Een ieder heeft recht op een levensstandaard die hoog genoeg is voor de gezondheid van zichzelf en zijn gezin, waaronder begrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging.” (Uit: De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens). In de praktijk komt dit recht erop neer dat een zo groot mogelijke groep aanspraak kan maken op een zo goed mogelijke gezondheidszorg. De financiële situatie bijvoorbeeld, of de ethiek, staan immers niet altijd toe dat alles wat kan ook daadwerkelijk gebeurt.

Als eerste (1 mei) komt **Henk Rigter** aan het woord, ambtenaar bij het ministerie van WVC, die spreekt over „organisatie versus kwaliteit”. Welke gevolgen heeft de manier waarop onze gezondheidsvorm georganiseerd is voor de kwaliteit van die gezondheidszorg?

Tweede gastspreker is de filosoof **Hans Achterhuis** (8 mei). Hij gaat in op de implicaties van het schaarsteprincipe en op de paradox tussen de theoretische onafhankelijkheid en het praktische „overgeleverd zijn” van een patiënt.

De derde discussieavond staan „ethiek en technologie” centraal (15 mei). **Prof.dr. A. Musschenga**, ethicus aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, spreekt over ethische vragen die opdoemen bij een voortschrijdende technologie: mag alles wat kan? En in hoeverre is het geoorloofd selectiecriteria te hanteren binnen de medische praktijk?

Op de slotavond leidt **Herman Bode**, voorzitter van de ziekenfondsraad, de discussie in (22 mei).

8 mei, 12.05-13.00 uur

Phon van den Biesen

15 & 22 mei,

12.05-13.00 uur

Praag 1989: tussen Schwajk en Havel

„Als iemand ons tijdens de periode van de kilste normalisatie had gezegd dat we binnen twintig jaar ja-loers zouden zijn op de situatie in de Sovjet-Unie, dan hadden we hem krankzinnig verklaard.”

Sinds het bezoek van Gorbatsjov eind 1987 hebben de huidige machthebbers weer nachtmerries over de Praagse Lente. Zelfs in de Rude Pravo, het officiële Tsjechische partijorgaan, werd de speech van Gorbatsjov gecensureerd weergegeven. Het regime blijft wars van elke verandering, maar het sociale kontrakt dat zij dachten te hebben met de bevolking is door de mensen nu opgezegd.

29 mei, 12.05-13.00 uur

De zaak Jolanda Venema

TELEVISIE

zondag 7 mei,

21.25-22.10 uur

Klaar met Leven

Eind april, begin mei staat in de Tweede Kamer de euthanasiediskussie centraal. Ter tafel ligt dan onder andere een wetsvoorstel van de regering. In 'Klaar met leven' komt een fiktief voorbeeld uit de praktijk aan de orde. Het televisiedrama laat zien welke weg iemand moet afleggen om bevredigend antwoord te krijgen op vragen en verzoeken met betrekking tot euthanasie. In 'Klaar met leven' is geen sprake van een „terminale patiënt in een uitzichtloze

Kwarts slag Nederland 3

situatie”, althans niet in de vorm zoals in het parlement over euthanasie gediscussieerd wordt. De kans is dan ook groot dat – gezien het wetsvoorstel van de regering – de praktijk, waarop het voorbeeld uit 'Klaar met leven' is gebaseerd, ook in de toekomst in het verborgene moet blijven plaatsvinden.

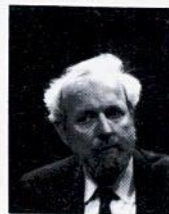
donderdag 11 mei,

20.20-21.08 uur

Het Onbetaalbare Milieu

Een discussie op internationaal nivo, onder leiding van **Wouter van Dieren**. Gesproken wordt met name over de kosten van milieuherstel. Hoe reëel is de gedachte dat de internationale economie zich op korte termijn zal (kunnen) aanpassen aan de eisen die de zorgwekkende situatie van ons milieu stelt? Zijn er internationale tendensen merkbaar dat er in economisch opzicht daadwerkelijk zaken ten goede veranderen? Wie betalen het milieuherstel en wat is er wel beschouwd wel en niet mogelijk?

Deelnemers zijn: **Paul Ekins** (GB), onder andere vooraanstaand onderzoeker aan de School of Peace Studies en voormalig voorzitter van TOES (The Other Economic Summit), een groep deskundigen die eraan streeft om de economie in overeenstemming te brengen met de realiteit van de twintigste eeuw; **Hazel Henderson** (USA) is onafhankelijk milieu-ekonomist en -aktiviste. Ze verzorgt lezingen voor stichtingen, non-profit organisaties, overheidsinstanties, universiteiten en bedrijven. Daarnaast is ze publiciste; **Prof.dr. Ernst von Weizsäcker** (BRD) is sinds 1984 directeur van het Europese Instituut voor Milieupolitiek te Bonn. Hij heeft veel gepubliceerd op het gebied van Milieupolitiek en technologie. Discussieleider **Wouter van Dieren** is directeur van het In-

V.l.n.r.: Paul Ekins, Hazel Henderson, Ernst von Weizsäcker en Wouter van Dieren.

stituut voor Milieu- en Systeemanalyse in Amsterdam en bestuurslid van het Centrum voor energiebesparing en schone technologie in Delft. Samenstelling en redactie: Wouter van Dieren en Eveline van Dijk.

donderdag 18 mei,

22.05-22.20 uur

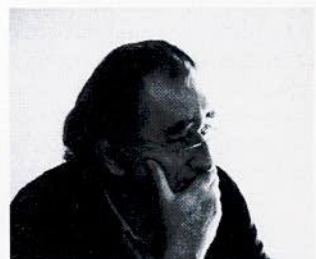
Oud, alleen en eigenzinnig

donderdag 25 mei,

22.05-22.20 uur

Het Moment voorbij

De fotograaf **Oscar van Alphen** is in zijn werk voortdurend op zoek naar het wezenlijke, naar datgene wat zich achter de „normale werkelijkheid” aandient.

zaterdag 27 mei,

22.40-23.10 uur

Noam Chomsky

Joop van Tijn in gesprek met de Amerikaanse taalkundige **Noam Chomsky**.

HET HV GEBEUREN

Verbandsraad buigt zich over financiën HV

Het waren voornamelijk financiële zaken die de Verbandsraad (VR) van april op de agenda had staan. Hoewel het kongres pas in mei de begroting zal vaststellen, besteedde de Verbandsraad er reeds een oriënterende bespreking aan. Penningmeester Lex Hagenaars gaf in zijn toelichting te kennen dat in en uitgaven een redelijk stabiel evenwicht vertonen. De bewaking van de vastgestelde budgetten is op het centraal bureau op orde.

Niettemin liet de penningmeester zich somber uit over de kostenstijgingen die hij in de nabije toekomst verwacht. Het op peil houden van de professionele begeleiding van de raadslieden in zieken-, verpleeg- en bejaardenhuizen en de lokale werkgroepen humanistisch vormingsonderwijs zal reeds in 1990 minimaal f 200.000,- extra uitgaven met zich meebrengen. Gezien de prioriteit die aan „bezinning” en publieke verklaringen worden toegekend, is een versterking van het beleidssecretariaat eveneens van groot belang. Tot slot verwacht Lex Hagenaars een toename van de deklaraties van vrijwilligers (ondermeer als gevolg van de regeling die de Verbandsraad 's morgens had besproken).

De Verbandsraad reageerde vrij positief op het voorgestelde inkomsten- en uitgavenpatroon. De kritiek beperkte zich tot de kortingen op „Ego” (maandblad voor de militairen) en de stichting Humanistisch Vredesberaad (HBV). Na discussie hierover wees een peiling uit dat de meerderheid zich toch kon vinden in het voorstel om het HVB in 1989 minder geld toe te kennen. Over Ego lagen de meningen verdeeld, hoewel de waardering voor het blad onomstreden is.

Diskussie was er ook over het voornemen van het hoofdbestuur om ongeveer f 150.000,- uit te trekken voor een interim-manager. Een extern buro is benaderd om

de komende maanden de organisatie op haar werkbaarheid door te lichten en de daaruit voortvloeiende conclusies om te zetten in praktische besluiten. Een lid van de Verbandsraad zei niet te kunnen begrijpen dat het hoofdbestuur hiervoor een deskundige aantrekt à raison van f 2.000,- per dag, terwijl het tegelijk publiekelijk verklaart zich zorgen te maken over de moderne armoede. De penningmeester verklaarde dat zo'n extern deskundige nu eenmaal duur is. Hij verwacht dat de uitgave zich uiteindelijk zal terugbetalen via de resultaten.

Zoals gemeld, besprak de Verbandsraad 's morgens het ontwerp van een onkostenregeling voor vrijwilligers. Het HV draait voor een belangrijk deel dankzij de gratis inzet van vele leden. De noodzakelijke kosten die zij maken (reizen, porti, telefoon en dergelijke) kunnen zij in principe terugbetaald krijgen. Er is tevens een collectieve WA-verzekering voor de vrijwilligers afgesloten. Na uitvoerig onderzoek is aan de Verbandsraad een richtlijn aangeboden voor de wijze waarop en de mate waarin onkosten vergoed zouden kunnen worden. Er was waardering voor het stuk, maar de meesten zouden dit toch vooral als aanbeveling naar de gemeenschappen willen sturen. Overigens, het bedrag van de gedeclareerde onkosten kan men aan het HV schenken (fiscale aftrekpost). De meningen lagen verdeeld of ook de fiscale regelingen op dit gebied algemeen bekend moeten worden gemaakt.

Bert Boelaars

Arie den Broeder in Purmerend

De vice-voorzitter van het HV gaat het op dinsdag 9 mei hebben over individualisering en solidariteit. Na afloop kunt u met hem in dis-

kussie treden. Plaats is de Wherezaal van Concordia, Koemarkt 49 in Purmerend. De lezing begint om 20.00 uur, en de toegang is vrij.

Wandeling in waterwingebied

Op zondag 21 mei organiseert de afdeling Walcheren een wandeling door het waterwingebied in Oranjeson. Die zal worden begeleid door de heer R. Struyk, lid van de Koninklijke Nederlandse Na-

tuurhistorische Vereniging. Aanvang: 13.15 uur. U kunt zich voor 14 mei opgeven (groep is maximaal 20 personen) bij mevrouw I. Hensing, tel.: 01180-37324.

Alternatief lentefeest in Emmen

Doel van het uitstapje is het dierenpark in Emmen. Maar het begint zaterdag 20 mei om 10.30 uur in Appelscha bij „Hanenburcht” (bij het pret-

park Boerestreek) met een kopje koffie. Om 11.15 uur gaat het naar Emmen. Kosten: f 15.00. Opgave en meer informatie: tel.: 05150-13747

Lentewandeling bij Gaasperplas

Op 21 mei is er een wandeling georganiseerd in het gebied van de Gaasperplas in combinatie met een bezoek aan de beeldhouwster Nel van Lith die daar in de buurt woont. De wandeling begint

om 10.00 uur op het Plein 1960. U kunt zich voor deze door de afdeling Amsteland/Buitenveldert georganiseerde wandeling opgeven (tot 18 mei): tel.: 020-416220.

Kampeerweekend rond Hemelvaartsdag

Een jaarlijks terugkerende activiteit in de afdeling Eindhoven is het kampeerweekend rond Hemelvaartsdag. Meestal zijn er zo'n 35 deelnemers, kinderen meegenomen. De laatste jaren is er ook deelname uit Den Bosch. Men is vrij om al of niet aan de spontaan opkomende activiteiten mee te doen. We denken dan aan gemeen-

schappelijk koffiedrinken, wandelen, enz.; alles uiteraard afhankelijk van het weer. In Schaijk, waar we de laatste jaren kamperen, is er echter als ontmoetingsruimte ook de beschikking over een grote tent. Bij droog weer is er 's avonds kampvuur. U bent van harte welkom! Nadere inlichtingen bij: fam. Wolferink, 040-519883.

Exkursie naar Urk en Schokland

Samen met de afdeling Zeist organiseert de afdeling De Bilt-Bilthoven-Maartensdijk een trip naar Urk en Schokland. Dat vindt plaats op za-

terdag 20 mei. De kosten zijn ongeveer f 35,-. U kunt zich tot 15 mei aanmelden. Informatie: tel.: 030-281067.

HET HV GEBEUREN

Scholingsdag rond film Afscheid

Op 7 januari zond het HV de film *Afscheid* uit, een indringende documentaire over de wijze waarop een jonge vrouw zich in haar laatste levensmaanden bewust voorbereide op haar dood en hierin haar vrienden en familieleden zoveel mogelijk betrof.

Op zaterdag 10 juni organiseert de afdeling Verenigingszaken een dag voor groepsbegeleiders die met gebruikmaking van deze film een thema avond, gespreks- en/of praatgroep willen opzetten rond thema's als „dood“ en „afscheid“. Na vertoning van de film komen vragen aan de orde als: wat kan de film aan emoties oproepen en hoe ga je daar als begeleider zorgvuldig mee om? Gaat het er in je

aktiviteit om de deelnemers in aanraking te brengen met een humanistische visie op de dood of wil je met name een bijdrage leveren aan het doorbreken van bestaande taboes rond de dood?

De dag vindt plaats in het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 te Utrecht (van 10.30 tot 17.00 uur). De deelnamekosten bedragen f 10,- (inklusief een lunch en dokumentatie). Voor inlichtingen en aanmeldingen: Ariane de Brauw, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel.: 030-318145.

Uitvaartsprekers gevraagd

Wie wel eens bij een uitvaart is geweest waar niets gezegd werd weet hoe kil dat kan zijn. Vooral, wanneer er zoveel te zeggen viel en de „uitvaart in stilte“ geen bewuste keuze was.

Vrijwilligers uit het HV zijn beschikbaar om desgewenst een afscheidswoord te spreken tijdens een uitvaart. Zij doen dit aan de hand van een gesprek met de nabestaanden. De dienst uitvaartbegeleiding is op zoek naar mensen die zich voor dit werk willen inzetten. Het is mogelijk vooraf afspraken te maken over het aantal keren dat men dit werk jaarlijks of maandelijks wil doen. Men doet dit werk in principe alleen. Toch is het ook teamwork, omdat de vrijwilligers deel uitmaken van een werkgroep. Daar kunnen zij steun

verwachten in moeilijke situaties, ervaringen uitwisselen en knelpunten doorspreken.

Aspirant-uitvaartbegeleider (st)ers krijgen een korte opleiding (twee weekenden van vrijdagavond t/m zondagmiddag) en worden in het begin door een ervaren uitvaartbegeleider begeleid.

De data van de volgende cursussen zijn: in Noord-Nederland: de weekenden van 16 en 30 september en in Zuid-Nederland: de weekenden van 11 en 25 november.

Wie er voor voelt om dit werk te gaan doen en beschikt over een warme belangstelling voor anderen en het vermogen om goed te luisteren, wordt verzocht contact op te nemen met Dini Boer (030-318145).

Normen in Zuidhorn

Op donderdag 11 mei wordt de cyclus over normen afgesloten met een inleiding van Jaap Douma die zijn visie zal geven uit een technisch ge-

oriënteerde invalshoek. Plaats is Rietschans 8 in Zuidhorn. Aanvang: 19.45 uur.

Gorter en zijn Mei in Den Haag

Ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van Gorter's „*Mei, een gedicht*“, zal op 13 juni in het Humanistisch Centrum in Den Haag, Laan Copes van Cattenburch 72, een poëzie-avond worden gehouden door de literair-historicus en Gorterkenner Enno Endt. Aan de hand van het door de werkgroep vorming ter beschikking gestelde fascimile van de eerste zang in Gorter's

handschrift, zullen de aanwezigen een aantal regels met Endt „mee-lezen“ en door hem toegelicht krijgen. De omlijsting van deze meelezing zal bestaan uit een toedracht over het ontstaan van het gedicht, de reacties van zijn literaire vrienden Kloos, Van Eeden en Verwey, de mens Gorter, Wies, zijn politiek engagement etc. Aanvang 20.00 uur.

Professor Fresco in Amsterdam

„Een humanistische visie op de plaats van de mens in de natuur“, dit is de titel van de inleiding die prof. Fresco zal houden en waarmee hij samen met de bezoekers de

mens en natuur-serie zal afsluiten. Het begint op dinsdag 30 mei om precies 20.00 uur, maar al om 19.30 uur bent u welkom op de R. Vinkeleskade 64 in Amsterdam.

Roel van Duyn in Amsterdam

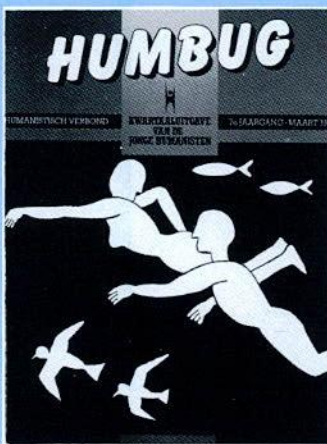
In de lezingencyclus over het thema mens en natuur houdt op dinsdag 9 mei Roel van Duyn een lezing met als titel „Toch nog de natuur red-

den?“ Aanvang precies 20.00 uur (maar om half acht is er al wel koffie en thee). Plaats: R. Vinkeleskade 64 in Amsterdam.

Vrouwvriendelijk bouwen in Zwolle

Op zondag 4 juni bent u om 10.30 uur welkom in het dienstencentrum „De Terp“, Radewijnstraat 1 in Zwolle. Om 11.15 uur zal Joke Schröder, architect bij de gemeente Zwolle, vertellen over de ideeën die speelden bij de opzet van de woonwijk Zwol-

le-Zuid. Ook zal zij haar project „Vrouwvriendelijk bouwen“ presenteren. 's Middags is er een excursie naar Zwolle-Zuid. Kosten zijn f 10,-. Opgeven bij Hans Lutkemeier (tel.: 038-531172) of Anne ter Braak (tel.: 038-214632).

Vorige maand verscheen weer een nummer van Humbug, het blad van de jonge Humanisten. Veel ruimte voor het thema-onderwerp vriendschap en aankondigingen van themadagen en andere activiteiten. Ook een blik in het leven van reislustig Josje.

Humbug is voor jongeren gratis verkrijgbaar. Een telefoonje naar het Humanistisch Verbond is voldoende: 030-318145.

**Dit jaar
zamelt het
Steunfonds
Praktisch Humanisme
geld in voor
HUMANISTISCH
VRIJWILLIGERSWERK.**

Humanisten zijn op tal van plaatsen als vrijwilligers bezig voor een menswaardige samenleving. Ze bezoeken mensen die daar behoefte aan hebben, verzorgen bijeenkomsten, organiseren activiteiten en vertegenwoordigen het Humanistisch Verbond in tal van besturen. En dat gebeurt allemaal vrijwillig, gratis en voor niks.

Loon krijgen ze er niet voor, maar wel veel voldoening. Toch kosten deze inspanningen geld. Denk maar aan de reiskosten, de deskundige ondersteuning die nodig is, de telefoon- en portokosten.

Vindt u goed funktionerend vrijwilligerswerk ook zo belangrijk?

**STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME**

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C&E 69.97.13.889

G I R O 6 1 6 8

**Help dan het Steunfonds
Praktisch Humanisme
en maak een bedrag over
op giro 6168 of bank 69.97.13.889.**